Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
IV. 1991
Josef Jelínek

[Listopad 1982]

O B S A H

Petr Pithart / O bourání bohů [1 - 10]

Ladislav Dvořák / Coromoro [11 - 41]

Ivan Klíma / Ctěk [42 - 43]

Karel Pecka / Podivuhodný svět profesora Tolkiena [44 - 47]

George Orwell / Proč píši [48 - 55]

Eda Kriseová / Chvála sovětských filmů [56 - 58]

Milan Jungmann / Další příběh osočení [59 - 67]

mu / Petr po Letech [68]

/ Není práce jako práce [69 - 70]

- mš - / Zpráva o kaluži [71 - 72]

/ Lítost za divadlem [73]

Ludvík Vaculík / Podzim u nás [74 - 76]

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.
DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6, D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

O B S A H

Petr Pithart / O bourání bohů

Ladislav Dvořák / Toromoro

Ivan Klíma / Ctěk

Karel Pecka / Podivuhodný svět profesora Tolkiena

George Orwell / Proč píši

Eda Kriseová / Chvála sovětských filmů

Milan Jungmann / Další příběh osočení

mu / Petr po Letech

/ Není práce jako práce

- mš - / Zpráva o kaluži

/ Lítost za divadlem

Ludvík Vaculík / Podzim u nás

O b o u r á n í b o h ů (byť by to byly modly)

Ernsta Denise jsme si dlouho a opravdově považovali. Dokonce jsme mu dobrovolně - snad jako jedinému cizinci - postavili pomník. Nikdy však, pokud vím, nebyly u nás citovány dvě věty z třetí knihy jeho "Konce samostatnosti české". Dvě rušivé věty. Denis o vyvrcholení rukopisných bojů v osmdesátých letech minulého století soudí, že "Masaryk a jeho druhové nepřinesli snad do svého sporu potřebou opatrnost a zdrženlivost; bylo by si přát, aby šetrněji byli dbali smutku, který způsobili; i když se rozbíjí bůh, byť by to byla modla, třeba chápat sdílet hrůzu věřících. Operace by byla vyžadovala ruky lehčí a rádi bychom viděli vítěze slavit méně hlučné vítězství nad bludem svých otců."

Jsou to slova u nás téměř neslýchaná. Myslím však, že není zase takovým překvapením, když toto zanícené vyznání konzervativní víry, tuto naléhavou výzvu k šetření dějin, vyslovil přísluěník národa s tak bohatou historií, že vždycky jako by přetékala všechny přistavené nádoby a že je adresoval právě nám, jejichž dějiny se občas podobají poněkud vyschlému řečišti. Ale tak už to přece bývá, že šetřit a hospodařit naučí se spíše bohatí než chudí.

V tomto případě, tedy pokud jde o rukopisnou "operaci", se však Denis, myslím, mýlí; širší souvislosti Masarykova působení dávají mu však znovu za pravdu!

Masaryk jednal dosti bezohledně právě proto, že smutku či dokonce hrůze věřících příliš nevěřil. Vždyť bylo pomalu veřejným tajemstvím, že mnozí z těch, kteří byli pokládáni za elitu národa, soukromě už v pravost nevěřili, horlivě ji však veřejně obhajovali jako věc národní cti. Kryli už jen provalení podvodu a Masaryk byl pro ně prostě exhibicionista a skandalista. Denisovi uniklo, že vystoupil především proti nemravnosti a nikoli proti víře.

V nejlepším případě uctívali ti méně zasvěcení jen modlu, nikoli boha. V modle se nakonec vždycky klaníme jen vlastnímu lichotivému obrazu. Hýty, které byly ideovou trestí rukopisů,

byly ším dále tím více jen nenáročnou sebeprojekcí rozšafně spokojeného češství: jsme pašáci, byli jsme takoví totiž vždycky ... Bůh, na rozdíl od modly, je však výzvou, obrácenou do budoucnosti, abychom se v ní a před ním chtěli osvědčit. - Masarykovi nebylo tu třeba vyčítat pádnou ruku.

Denis se jistě nemýlil v tom, že existuje cosi jako horror vacui, hrůza z prázdna, hrůza věřících, kteří ztrácejí objekt své víry. Vždyť jen s tímto Masarykem, údajně tak nešetrným, byly spojovány, počítám-li dobře, nakonec čtyři legendy, které sytily a snad ještě sytí hlad věřících. Mohl bych tedy Denise doplnit, vlastně opravit škodolibou poznámkou, že Masaryk naopak velmi dobře chápal hrůzu věřících, kterým byl rozbit bůh, byť by to byla modla, a že je nenechal dlouho v hrůze. Bez škodolibosti lze připustit, že v dějinách vždycky platí legendy, ale že jde ovšem ještě o to, zda se v nich uctívá právě bůh či jen modla. A že tohle všechno velice záleží právě na tom, kdo legendy tvoří a kdo je bourá.

Přímo na troskách legendy rukopisné zrodila se hned první nová legenda, živá ostatně dodnes. Masarykův vítězný boj proti předstírané víře v pravost Hankových výtvorů stal se totiž sám legendou: o mravní a intelektuální převaze české vědy, českých intelektuálů nad českou politikou. Nejde tu o to, abych tuto převahu popíral či potvrzoval. Jde o cosi povážlivějšího: když se stal Masaryk presidentem-osvoboditelem, když se z všemi opovrhovaného zrádce národní věci stal prvním mužem ve státě a pak dokonce "tatíčkem", přerostla legenda rukopisného boje v nebezpečný mýtus o pravdě, která zřejmě prostě - vítězí. V každém případě aspoň u nás vítězí, jsme ostatně národ Husův. Jak jinak, než s tímto mýtem, vysvětlit tu podivnost Masarykova triumfu v národě, s kterým si nerozuměl?

Masaryk však tehdy zvítězil nikoli proto, že pravdu měl, ale proto, že se nebál pravdu dosvědčit a svým jednáním a vlastně celým svým životem ji předvést, oživit. Zvítězil svým přesvědčivým postojem, svou osobní pravdivostí ... Pohybuji, že se mi tu daří rozdíl mezi tím "pravdu mít" a "být pravdivým" výstižně vyjádřit - ostatně právě tento rozdíl je to, co se nevysvětluje, ale životem ukazuje ...

Proč tu však mluvím o legendě rukopisného boje? Je snad v rozporu s dějinnou pravdou tohoto boje? Jistěže není a přesto je to legenda. Co je tedy legenda?

Dějiny, které nejsou věcí toliko profesionálního zájmu několika stovek historiků, tedy dějiny, které vůbec nějak v životě společnosti platí, působí, řekněme národní život nějak ovlivňují - a nedělám si o tom všem žádné velké iluze - jsou vždycky sbírkou legend. Je opravdu pošetilé se nad tím pohoršovat. Legendy ostatně vskutku nemusí být smyšlenými dějinami. Jsou to ovšem dějiny zjednodušené, zpřehledněné, slovem dějiny čitelné právě pro neodborníky, kterých bude vždycky velká většina. Není to snižování, když je označím za "dějiny pro školu a dům". Skládají se z příběhů, které, na rozdíl od skutečných dějin, mají vždycky nějaký začátek a konec, mají hrdinu bez bázně a hany a bývá v nich zpravidla snadno identifikovatelné zlo. Na straně dobra je často naneseno více běloby, než by přísný historik připustil a stejně tak je tomu s černou barvou na straně zla. Jinak by právě příběh nebyl čitelný, i když by se na druhé straně více podobal skutečným dějinám. Vylíčit a snad i nějak pochopit tyto skutečné dějiny může být ctižádostí profesionála a ovšem také velikým trápením jeho ducha: musí naopak vyjít vstříc vší nejednoznačnosti, rozmazanosti všech začátků a konců, mnohonásobnosti a zkříženosti příčin a následků a může jen velmi obezřetně soudit. Hrdina příběhu - legendy po překonání překážek slavně vítězí, nebo jako mučedník kyne, či dokonce stačí obojí. Z takového příběhu pak ovšem může cosi vyplývat, cosi, co stojí za zapamatování, za to, aby si lidé příběh chtěli vypravovat, chtěli o něm znovu a znovu slyšet, aby byl - ano, tradován. A to je cosi velice vážného, protože totožnost národa vytváří právě tradice, to co je tradováno, a to bez postrku úřadů. Tradice je souvislost mezi minulostí, přítomností a budoucností ... Nezapomeňme, že v příběhu je také dobrý příklad, někdy zároveň i příklad odstrašující. (V poslední době však příběhů-legend valem ubývá a přibývá naopak jakýchsi antilegend s příklady toliko odstrašujícími!)

A tak, protože tedy platí legendy a nikoli složitá, rozporná pravda dějin, obrazoborci, kteří rozbíjejí modly, jež ji-

ní pokládají za bohy, vztyčují často sami nová božstva, kterým se jiní posmívají jako modlám.

Masaryk záhy po rukopisné kampani začal konstruovat jinou, náročnější tradici, než byla ta staročeská s Libuší a Jaroslavem ze Šternberka, drtícím Tatary u Olomouce. Byla to však také legenda. Už druhá v souvislosti s ním. Byl to přehledný příběh o mravní a koneckonců náboženské inspiraci českých dějin, která je vnitřně spojuje dokonce i přes ona dvě, jak se říká, "prázdná století" doby "temna", až k národnímu obrození, až k Masarykovi. Většině českých historiků tuto konstrukci přesvědčivě vyvracela, ale to nebylo totéž jako zneplatnit, vyvrátit náročnou výzvu současníkům, která z Masarykova příběhu vyplývala. Daleko snazší bylo tuto výzvu oslyšet a to se také, myslím si stalo. Rozhodně se první Československá republika s agrárníky v jejím čele neřídila Masarykovým heslem, totiž že "Tábor je náš program". Na druhé straně nemyslím, že by se zrovna tohle heslo lépe ujalo, byla-li by Masarykova dějinná konstrukce bližší historické pravdě.

Třetí legenda, spojená s TGM, objevuje se v souvislosti se vznikem samostatného státu, ale všechno nasvědčuje tomu, že se nakonec více týkala jeho konce v letech 1938 a 1939. Spor o tuto legendu nebyl proto především záležitostí profesionálních historiků; bylo to politikum prvořadého významu . - Masarykův výklad 1. světové války a vzniku Československého státu je totiž velmi optimistickou legendou, i když zarážejícím způsobem postrádá hrdinu, ba hrdinství vůbec. Je to zase jakési vtělení optimistického mýtu o pravdě, která vítězí, tentokráte i na bojištích velkého světa. Možná tedy spíše pohádka. Strašná světová válka byla Masarykovi "světovou revolucí" (tak také nadepsal svou knihu o ní), revolucí, v níž princ jménem Dohoda, uctívající počestnou demokracii a vznešenou humanitu zvítězil nad drakem Ústředních mocností, propadlých čistému zlu: absolutismu, autokracii, theokracii, aristokracii a tak podobně. Československý stát vznikl pak především díky tomu, tvrdil Masaryk, že české tradice, jak je sám před tím vyložil, šťastně souhlasily s ideály vítězného prince, o čemž je on a jeho druhové v emigraci přesvědčili (princ totiž kupodivu o naší existenci, ačko-

li jsme "měli Husa", vůbec nevěděl). Byla to pohádka příliš krásná a jak už to bývá, také nebezpečná, když se bere doslova.

Česká nacionalistická pravice bouřila na poplach: jestliže je pravda, že jsme takto snadno stát nabyli, snadno jej i pozbudeme! Jestliže nám byl darován, mohou nám jej dárci zase sebrat! Jestliže jsme dostali své výhodné hranice za to, že jsme kdysi měli Chelčického, Komenského a Palackého, může nám je kdykoli kdokoli zase vzít a s nimi si odkrojit i kusy našeho území ... Pravice bojovala proti této legendě, kterou s despektem nazvala "osvobozeneckou legendou", po celou dobu trvání Československé republiky velmi urputně, čistými i méně čistými prostředky. Stejně se ostatně, jenže s mocí za zády, ukáže, že se žádná "světová revoluce" nekonala, nýbrž jen zájmový konflikt sobeckých velmocí, že Dohoda tedy ani zdaleka není tak oddána idealismu, jak se snad mohlo kdysi zdát z projevů Wilsonových. A že tedy zůstaneme proti Němcům, proti Hitlerovi sami, a že mu nakonec, když uvěříme legendě, bez boje ustoupíme. Protihradní opozice mluvila proto stále hlasitě a s patosem o hrdinství, o tom, že jsme si stát vybojovali, a že jsme jej za vzorné chování a správné ideály dostali, a že nás to všechno stálo veliké oběti. Mluvila o legiích a jejich mučedníku plukovníku Švecovi, o stínech šibenic, které se po měsíce tyčily nad našimi statečnými velezrádci Kramářem a Rašínem, o všeobecném (a tedy zřejmě jen stěží utajovaném) odporu všeho českého lidu za války proti Vídni, o statečných "mužích 28. října". Nemylme se, nebyl to zdaleka jen boj o moc či o koryta, jak hradní strana občas v úzkých tvrdila. Šlo o všechno a Mnichov to bohužel potvrdil. Nepomohla ani Společnost národů, ani idealisticky koncipovaná aliance, ani odzbrojovací projekty.

Skeptická a přitom bojovná legenda českých nacionalistů o krvi, přilité do malty, s níž se stavěla republika, se tedy neujala. Nejen proto, že byla dosti na štíru s pravdou, zejména pokud jde o ten náš boj a tedy o náš podíl na vzniku státu s výhodnými hranicemi. Bojovníci proti "osvobozenecké legendě" především neimponovali lidskými kvalitami. I tam, kde nejspíš měli v leočem pravdu, i tam ji právě jen měli: oni sami nebyli však vnitřně pravdiví. Dosvědčit pravdu nějakým činem, a ne jen

slovními půtkami, byl ochoten pouze takový Gajda, hrdina legií, ale také fanfaron, dobrodruh a český fašista. Ani Stříbrný, "muž 28. října", ale také muž přečetných skandálů a machinací, nebyl člověk věrohodný - a tak dále. Na lidských kvalitách obrazoborců vskutku velice záleží: zda se jim podaří legendu zbourat a co postaví nového.

Konečně ještě jednou, tedy už po čtvrté, lze mluvit v souvislosti s Masarykem o legendě, tentokrát o legendě - masarykovské. Muž, kterému Denis vyčítal nezdrženlivost při rozbíjení boha - modly, byl sám a ještě za svého života vyzdvižen doslova na piedestal - jako "filosof na trůnu" (pro intelektuály), jako "tatíček" (pro lid) a jako "osvoboditel" (pro všechny). Pravice se pochopitelně marně dovolávala Masaryka bouřliváka, svobodomyslného kritika s širokým profesorským kloboukem, Masaryka nonkonformisty. Její kritické články o "osvoboditelské legendě" nemilosrdně bílila hradní cenzura. Nebylo se co divit, že Masaryka kdosi z pravice v rozčilení označil za nového Hanku a sám se vemluvil rovnou do role bývalého nebojácného profesora - ačkoli později marností svého úsilí poněkud už zblblá pravice vytáhla do nového boje za pravost rukopisů ... To se již česká scéna podobá panoptiku, ale pozor, zatím vidíme jen stíny stínů při jedné z prvních zkoušek: skutečné drama odehraje se na konci druhého poválečného desetiletí. A dopadně to špatně.

Bořitelé mýtů nebývají tedy důslední skeptikové a kritikové, protože zpravidla nebojují za pravdu o dějinách, za pravdu, která se vejde do tlustých knih, ale za jiné hodnoty a ideály než ty, které představují legendy dosud platné. Pravda sama o sobě, pravda zasvěcenecká, pravda, která se celá vejde do slov, pravda o něčem, zpravidla totiž nikoho nezavazuje. To dokáže jen pravda něčeho, nebo ještě spíše pravda někoho, kdo je sám pravdou zavázán.

Rozbíjet boha - legendu může však také chtěnechtě znamenat ničit nejen objekt úcty, nýbrž vůbec schopnost k úctě. Dnes je vskutku stále pravděpodobnější taková riskantní situace, kdy bořitel dokazuje, že bůh je modla, avšak nemá co lepšího nabídnout jako objekt úcty, jako, s prominutím, dobrý příklad.

Masarykův žák a horlivý pomocník v rukopisné kampani Jan Herben, když už byl v tom bořitelském rozmachu, rozjel se s ko-

pím realistické skepse proti "světci temna", Janu Nepomuckému, svého času nejvýznamějšímu českému světci. Zajisté bylo kolem života tohoto kanovníka v pohnutých dobách vlády Václava IV. hodně zmatků a nedorozumění. Nebylo lze ani zcela vyloučit, že legenda o něm byla zprvu vskutku legendou účelovou, a že tedy svatý Jan opravdu plnil roli substituta za tehdy nepřijatelného mučedníka, upáleného v Kostnici. A těch pověr! Bohuslav Balbín například ještě věřil, že mučedník neanéří, aby mu někdo šlápl na neohrazený hrob a tvrdil, že když to jedna panna udělala, a když se pak "ve velikém množství lidu přes most pražský domu vracela, zbouřil se silný vítr jako nějaká vichřice a roucha na ní vysoce zvedl s nevyslovitedlnou té panny hanbou". Tyto a jiné výmysly Herben vskutku úspěšně rozbin na padrť. Nebyl to však zdaleka rytířský boj: Herben se zapsal mezi ty, kteří ji prostě usmýkali, utahali v politické hanbě, neboť si nepříliš statečně vyřizovali účty s Vídní a s Němci - přes katolické náboženství, které s nimi demagogicky spojovali. Takto oslabené náboženství přišlo pak o svého světce už snadno. Ale v Čechách tehdy všichni přišli ještě o cosi jiného: úcta k svatému Janovi byla totiž úctou před vzorným plněním mravních povinností i za cenu krajního ohrožení, tváří v tvář brutální moci. Tento mlčenlivý muž byl v paměti národa dlouho strážcem studny jeho vnitřního života. Světcovo "mlčení nad vodami" bylo výzvou ke kontemplativnímu nastrojení ducha národa, který snad až příliš rozvinoval ve svých dějinách sklon opačný, totiž reformátorský, který mění okolní svět, ale zapomíná začít od sebe. Herben v krátkozrace pochopeném politickém zájmu boří legendu, ale s ní i úctu, která už dávno neměla nic společného s Bílou Horou, jezuity a podobnými rekvizitami tolik oblíbeného českého melodramatu v pokrokářském nastudování. - A jaké byly konce Herbenova obrazoborectví? Patřil - jako přední Masarykův životopisec - mezi nejsnaživější pěstitele "tatíčkovské" legendy. Tedy přímo jako groteska - obrazoborec hagiografem.

Mohl být pak tento Herben také svědkem toho, jak se bořitelova myšlenka stává tak říkajíc materiální silou, či jak se odvážná a zajisté, že ušlechtile míněná idea čistého myslitele

nakonec realizuje, když se jí chopí méně skrupulózní nadšenci. Je ironickou pointou historie protinepomucenských kampaní, že to byli nakonec úředníci pražského magistrátu, kteří sebrali odvahu, aby se postavili do cesty onomu davu, který 8. listopadu večer roku 1918 strhl Mariánský sloup na Staroměstském náměstí a mířil právě na most, aby hodil do vody - tentokráte už jen Nepomuckého sochu. Naši čačtí republikáni byli se totiž toho dne odpoledne duchovně posílit, rozdráždit na bělohorském bojišti a pak, když už se v nich rozhořel ten správný oheň pomsty, sešli dolů do města, aby udělali pořádek v jeho historii. Strhli sloup, o němž se domnívali, že byl vztyčen Habsburky k naší potupě, totiž na památku porážky vojsk českých stavů na Bílé hoře, ačkoli přímo opak byl pravdou: sloup ten byl vztyčen na památku úspěšné obrany města před Švédy v roce 1648, v níž Pražané dobrovolně prolili krev v zájmu těch, kteří na té Bílé hoře před 28 lety zvítězili ... Když se rozbíjejí legendy, létají někdy i z dějin třísky.

A je ironickou tečkou za touto ironickou pointou vítězně probojovaných protinepomucenských kampaní vcelku úctyhodný odborný text, uveřejněný před několika lety v Rudém právu, v němž se úplně klidně konstatovalo, že nejmodernějšími metodami medicínské antropologie bylo dokázáno, že Jan Nepomucký skutečně byl umučen a hozen do vody. A že jakousi náhodou shodou okolností zůstal v jeho lebce kus červené tkáně, podobající se vskutku jazyku, ačkoli, jak dnešní věda zjišťuje, jde o hmotu tkáně mozkové ... Světec, který po staletí střežil znovu dnes poklidnou hranici mezi světskou mocí a duchovním životem, je však touto dobou už jen jakýmsi nesrozumitelným svatým, otlučeným shrbeným panákem z kamene, jakých jsou po Čechách ještě tisíce.

Pokročilým studiem obrazoborectví, a to nejen oficiálního, ale provozovaného i v soukromém sektoru, je proměna scény dějinné paměti, podobající se proměně pozitivu v negativ. Místo panteonu legendárních kladných hrdinů, odstrašující skupinky padouchů a hlupáků, místo legend antilegendy, místo víry patentovaná a zároveň ovčím i velmi pohodlná skepse, místo iluzí výsměch. Husité byli něco jako bolševičtí fanatici, Masaryk byl blázen, když boural Rakousko, Beneš, aby se udržel, prodal nás

Stalinovi a tak podobně. Snad může tato dosti drastická proměna národního mimikry působit jako účinné ochranné zabarvení před pokusy o indoktrinaci, ale působí koneckonců stejně ve směru destrukce, jako ona indoktrinace.

Na oficiální legendu o výlučně komunistickém odboji za protektorátu odpovědělo - takové je alespoň má soukromá hypotéza - jakési uražené národní povědomí účinnou, avšak také rozleptávající antilegendou, v níž se nejspíše nepravedlivě, či alespoň se zbytečnou nadsázkou tvrdilo a tvrdí, že jsme se tehdy všichni ukázali jako národ kolaborantů. Přitom obětí odboje, jakkoli nebyl bůhvíjak účinný, bylo třeba jen mezi důstojníky československé armády tolik, kolik by odpovídalo ztrátám armády v poli. Také ztrát mezi českou inteligencí bylo možná více než jinde. - Antilegendy jsou vskutku už dosti zoufalou obranou proti úplnému zblbnutí, proti navlečení do chomoutu oficiálních lží. Nejsou však k ničemu, když se potřebujeme nadechnout, o něco se opřít, nabrat sil, upevnit se ve víře, že není všem dnům konec. Antilegendy jsou jakousi pochopitelnou, leč nešťastnou křečí zklamaných, poražených.

Poslední, věru letální fází této křeče předvedl před časem s nepochybnou bravurou Jiří Šotola v románu o Janu Nepomuckém. Od začátku až do konce v něm přesvědčuje sebe i čtenáře, že nikdy nic, ani modla, ani bůh nestálo, nestojí a nebude stát za to, aby jeden riskoval ztrátu jediného kusu žvance, či chvíle, kdy nemá a přitom by mohl mít nohy v teple.

Denisova slova jsou moudrá, ať už měl či neměl pravdu v onom konkrétním příkladě na konci osmdesátých let minulého století. Mám v Čechách, kde se s dějinami zacházelo a zachází vesměs dosti nešetrně, totiž jako s nedostatkovým stavebním materiálem, který se krade a při tom kradení rozbíjí, připomíná, že je asi snadnější rozbít předmět úcty než rozpoznat, je-li to modla nebo přece jen bůh, a že je proto třeba třikrát měřit, než se přiloží ruka k demoličnímu dílu. Že bludy otců jsou v jakémsi empiricky patrně nepostižitelném smyslu stále i bludy našimi: snad v tom, že se obtiskují, třebas negativně, i do našich prohlédání, střízlivění, do našich přehodnocování.

K Denisovu nabádání, staršímu už přes sto let, je snad možné

ještě dodat, že při tom bourání legend záleží ze všeho nejvíce na tom, kdo se bourání ujme. Nemělo by mu v žádném případě jít o nějaké osobní odreagovávání, o řešení soukromých problémů, všelijakých zklamání a selhání. Neměl by také mít z toho, co povalil, nakonec větší hrůzu, než bývalí věřící. A neměl by mít tolik smůly, aby se mu nějakou vnějškovou shodou okolností dostalo jakoby přílišného zadostiučinění. To pak spoustu lidí úplně poplete ...

Tedy zcela praktická rada odvážnému mladému muži nakonec: neměl by se v žádném případě stát presidentem.

Petr Pithart

L a d i s l a v D v o ř á k

Č O R O M O R O

Č o r o m o r o

Bydlet takhle na ráně jako já je o hubu, ale má to svůj šmrnc. Mít studentský bungalov rovnou na Pasovské cestě a ještě k tomu nad zájezdní hospodou, v níž druhdy nocovaly karavany ze všech možných světadílů a kde ze dvou tří okének ve druhém patře otevírajících se ještě po praslovansku ven, nikoli dovnitř, jak je tomu dnes, se daly studovat mravy, obyčeje, způsoby chování nesčíslných lidí a nesčíslných končin, dovědět se spousty věcí o tom, jak si správně nasadit fez, jak furažku, jak si co nejelegantněji podkasat rubašku, jak si uvařit pravý, nefalšovaný ruský čaj, jak si ho bez kousku cukru oslaadit, jaký fígl užít na anglické thé, jak přesně na fous vyslovit francouzskou kletbu merde, aby člověk nevypadal jen jako naprudko zcivilizovaný - mít takové postavení či ležení, jako mám já, je přímo záviděníhodné.

Přitom ta křižovatka světadílů, ten pupek světa leží jen na pár kroků od Ferdinandky. Kamarádům, známým nebo jen letmo a poloznámým stačí po špacíru od Národní kavárny nebo Slávie zabočit za roh Na Perštýn, a mám je tady u sebe na kus řeči, no tak tedy na kus tlachu, na kus cancu, když chcete. Někdy stačí, aby jim o něco déle nejela tramvaj, a jsou tu. Slyším je stoupat nahoru do prvního patra, protože odtud vedou k mému bungalovu letité dřevěné schody jako na kruchtu a ty dovedou úpět: ú-uch, ú-uch. M e r d e !

Jsou ovšem návštěvníci, kteří schody nepotřebují, jejichž noha se netkne rozviklaných dlaždic, jejichž chodidlo nepleskne na udusané hlíně na chodbě před mým ležením. Chodí jinak a jinudy. A ani nezaklepou. Jsou najednou přede mnou a pokračují v dávném, třeba před lety a lety započatém hovoru. Připomínají mi věci, o nichž jsem si myslel, že mě přestaly dávno bolet. Ožívají zpola zapomenuté úzkosti, prohřešky, hříchy, potupy. A zvláštní. Ti, co se už zažíva ke mně chovali dobře, přátelsky, chápavě, mě i teď po smrti utěšují: "Ale tak už se tím netrap, Priváte, byl jsi tenkrát zkrátka mladý ztřeštěný nevědomec!" Avšak ti, co ke mně byli zlí, zato ti, co mě nenáviděli ... Bože snad jsem jim ještě dost neodpustil!

Seděl tu se mnou jednou Vladimír Holan, ten pan básník, ne ten špeditér. Táhlo k půlnoci. Za oknem někdo přešel, jenom tak nakoukl, mihl se a šel dál, asi věděl, že mám společnost, a nechtěl rušit. Tihle návštěvníci jsou nesmírně plaší. To se ví básník, ten měl oči! "Připravil jsem jich o návštěvu, Privát," řekl, "to je mi líto." A já, kuba, místo abych řekl, že to nevadí, že návštěva přijde jindy, pokoušel jsem se ji tomu vidoucímu a vědoucímu zapřít, prostě mu ji zatlouct. Proč jsem to udělal? Snad z obavy - to napadne člověka pokaždé první - aby si snad nemyslel, že nám někdo naslouchá, že nás špehuje? Víte, jak to tu od války chodí: Vorsicht, Feind hört an. Začal jsem mu koktavě vysvětlovat, že za oknem nemám balkón, že tam dokonce není ani žádná římsa, po které by se dalo jít, že je to ve druhém patře, že je to tu docela jiné než u něho v domě u Modrého Abbé na Kampě, kde se v případě potřeby dá překročit okenní rám a zalívat kytky a keře na ostrůvku. Takovou pitomost řeknu! Básník se bude byť jen na zlomek okamžiku zabývat nějakým špiclováním, básník je naopak rád, když se mu naslouchá, a ne aby se toho lekal. "Nevěděl jsem, že jsou tak simple, Privát," řekl. Dobře mi tak, dostal jsem, oč jsem si, i když nechtě, i když z nedorozumění, poprosil. Nic naplat, položil jsem dělítko mezi tamty návštěvníky a nás živé. A to je negramotnost, segregace, rasismus!

Vstupte! Dál! Psát se jako tak nic nedá, tedy přesněji, psát se dá, jen tisknout nelze ani řádku. Ale ono si to přijde najedno, protože nemožnost zveřejnit svou práci bere zároveň i samu chuť k ní.

Pro radost z chvíle, neboť radost je to nejvyšší, co si můžeme dopřávat, dovedeme-li to, pro ukrácení času, nač říkat zrovna zbůhdarmé, třeba je to naopak pro jeho kvintesenci, pro jeho plnost, pohodu, a ne pro jeho zabíjení, protože je to spíš on, kdo nás rdousí, proto, proto povídáme, abychom povídali, mluvíme, abychom se z čehosi vymluvili, abychom cosi naléhavého, mučivého zamluvili, cancáme a žvaníme, až bůh brání, bájíme, až se hory zelenají. Proč to děláme? Je to stesk po tvorbě, stýská se nám po tvoření.

- Copak ty, Priváte, ty sis přišel sednout na Pasovskou cestu pěkně do teplýho a rovnou doprostřed království.

Kdo mě to takhle podebral, kdo mě to takhle ťal do živýho, čí to byla rána mířená přesně na solar plexus? Honza? Pierre? Velemír, prezident zeměkoule? Dochtor Doktor? Copak sám na každém kroku nepřiznávám, že tu mám postavení či ležení až záviděníhodné? Kdo to byl? Určitě někdo ze zasvěcenců, někdo, kdo přesně věděl, na kterou klávesu uhodit, abych vyletěl, abych vybouchl:

- Co mě to tu krafáte vy, fajáci nad Vltavou, já si sem musel před sebou poslat i tu vodu, a celá staletí dopředu! Pojďte, já vám ji v korytě Vltavy ukážu. Jděme, slezme u Zlatý kapličky po kamenných schůdcích - a podívejte! Vidíte tady ten zlatohnědý pruh hned při břehu? To je ona, keltská Sázava! Pozná se na první pohled podle barvy hlíny, podle zlatové prsti nesené tam od nás, tam odtud, kde se té říčce - držte se stolu, ať pod něj nezbuchnete - dodnes říká Sražená voda. Proč Sražená? Protože ona totiž původně tekla jinak a jinam, její dnes vyschlé koryto leží mezi Svratkou a Oslavou. Tady, tudy kdysi tekla a mířila, jestli to nevíte, k Dunaji a patřila k povodí černomořskýmu, tak je to! A když jste začali vy v království s kutáním železa, stříbra a jiných kovů a potřebovali jste do hamrů vodu, moc vody, tak jsme vám m e z m a r k r a b s t v í v e p o m o h l e . C o j e v o t r o c h o h l ó p e v o d e , j á ř k o , a s r a z e l e s m e v á m S á z a v o d o k r á l o v s t v í .

Cancy, jak by řekla paní učitelka Doláková, která se na mě pořád ještě zlobí, jako bych za to mohl jen a jen já, že dosvětozoroval Světozor, do kterého jsem psal a který ona čítala, aby mě mohla známkovat vysokými známkami podle starého ritu: pět lomeno pět. Kecy! Ano, kecy také, paní učitelko.

Právě teď, co si tu víceméně sám pro sebe povídám, sám na sobě si ověřuji, jak se tenhle způsob lidské komunikace těžko zachycuje perem, jak se brání zafixování písmem, literou. Jako by chtěl trvat dál pouze a jen v rovině orální, v přátelsky zjitřené atmosféře otevřených srdcí rytířů kulatého stolu. Jednou večer mi vyprávěl přítel spisovatel zázračnou historku o jehle, ó, a jak zázračně ji v tu chvíli vydechl! Ano, přídech

lidského hlasu, v tom to je. Pak ji ex post napsal, a byla k nepoznání. Nebe a dudy. Co se to stalo? On se totiž pokusil o nemožné: přivolat zpátky zářivou chvíli onoho večera, kdy tvořil, rekonstruovat zjevení, zázrak. A to je nemožné, pod trestem smrti zakázané, verdikt zní: zpyzdění.

- Kristapána, Dochtore Doktore, a ty bys vážně chtěl, abych zase začal s těma Praslovanama? Na Praslovany jsme si hráli už tolikrát, naposledy včera. Co takhle sáhnout po něčem z české mladší doby kamenné či z moravské mladší doby ledové?

Ó mon bon vieux machin, jak tomuto požvatlávání říkají Francouzi od dob Proustových, stůj při mně! Ó mé staré dobré české pábení, jak říkáme těmhle hovorovým štulcům a karambúlům, tomuto ~~xxxxxxxxxxxx~~ volnému toku otevřené řeči my od časů Nerudových, nezrad mě!

Představ si to tóčo, Dochtore Doktore, představ si statkářův žebřiňák ověšený červenými, modrými, bílými stuhami a fábory, ověnčený ze všech stran růžičkami čajové barvy, takovými, jaké umí tam v naší dědině vykouzlit z kousku krepového papíru ukazovákem a nehtem palce každá školačka a jaké se u nás o svátcích Dušiček a Všech Svatých připichují na jalovcové halouzky, které se pak postříkají vápnem a kladou se na hroby.

Jen se uklidni, Dochtore Doktore, žádný funus, tóčo to bude, uvidíš. To co ti dnes povím, buďs takové čóre, jako bylo tenkrát, když u nás uprostřed návsi stál žebřiňák a na něm sám pan statkář s viržínkem v koutku úst a další čtyři sedláci z naší dědiny vytipovaní kdesi na okrese nebo kraji nebo kde jako ti nejpaličatější paličáci, jako ti nejzarytější odpůrci chystaného kolchozu. Představ si je, jak tam sedí na otepích slámy včetně panímám, synů, dcer, zetů, snach a dokonce i dvou tří nemluvňat zabalených v peřinkách.

- Vidím ty generace napěchované na žebřiňáku, Priváte, živě si je představuju, od dědků nad hrobem přes střední pokolení až po ty usmrkánky v povijanech. Jeď dál, Priváte, jeď dál. Jen ať proboha nezahnou hned za ves na krchov. Nebuďo žádný kopání hromadnejch hrobů, Priváte, viď, že ne. Znáš mě, když nic, tak ty haranty v peřinkách bych ořvla. Jo, a kolik jich na tom voze vlastně bylo?

- Všeho všudy bylo tenkrát na žebřiňáku asi tak kolem

dvou desítek zavilých kulackých duší. Sumasumárum kolem dvacítky vydřidušských pijavic, které toho památného, nezapomenutelného rána naše dědinka na moravském Horácku vyvrhovala ze svého středu. L i f r u j ó s e k o l a c e ! O ž s e l i f r u j ó !

- Počkej, Priváte, nerozumím, cože se lifruje? Jo tak, už mě to došlo, kulaci. A to se tak u vás po horácku sedlákům říká?

- Nechytej mě za slovo, Dochtore Doktore, copak já vím, kde se tohle pojmenování selských hřbetů u nás najednou vzalo?

- Co se čílíš, Priváte, zeptat se snad můžu.

- Kde se vzalo? Třeba přilétlo tam odtud, kde až dosud bylo doma. No co, také slova mohou být jako tažní ptáci, ne? Přiletí, odletí. Jak já mám vědět, proč se zrovna tohle uchytilo a zabydlelo u nás. Asi tu začal létat stejný hmyz, z něhož je živo, stejný, týž jako tam, kde bývalo až dosud doma. Raději si všimni té neosobní slovesné formy, kterou jsem ti tu vypíchl, v té je podle mne z a k o p a n é pes. Kolace s e l i f r u j ó , jako když se řekne v l a š t o v k e s e h ó f u j ó . Oni i ony to dělají sami od sebe. Rozumíš, Dochtore doktore? M e n i c , m e m o z i k a n t i .

- Poňatno, Priváte, poňatno, jasný jak facka. Takže si sednem a sepíšem petici pro Ústav jazyka českého a rezoluci pro akademika Havránka. Upozorníme je, že v našich krajích začíná poletovat jakýsi blíže neurčený podivný hmyz, za nímž se k nám stahuje ještě podivnější ptactvo. Navrhneme jeho odchyt jak v češtině tak v horáčtině. A abych nezapomněl, požádáme o výškrt neosobní slovesné formy z gramatiky, podmět se pěkně vyloupne, a my budeme v tu ránu vědět, kdo koho kam lifruje. Mimochodem, Priváte, nepatří i tohle sloveso do hejna těch divných opeřenců, jako je kolchoz, kulak?

- Zapaluje ti to, Dochtore Doktore, pálí ti to pořád jedna radost, ale nepředbíhej. Vím, že hmyz je různý. Jepice, tiplice, komáři. K tomu, jaký začal létat tady, k tomu doufám ještě dojdeme. Poslyš, co když je to s názvem kulak pro sedláka stejné nebo alespoň podobné jako s tou mou přezdívkou Privát. Odkdy ty mi tak například říkáš? Vzpomeň si.

- -Od osmačtyřicátého. Seděli jsme tehdy v menze ve Spálené. Objevil se u nás nějaký tvůj rodák, kolega ještě z gymplu a přišla řeč na tvé privatizírování. Mohu ti i říci, co jsme měli k obědu. Plíčky. Na to si ovšem není těžké vzpomenout. Byly pořád.

- Přesně, od osmačtyřicátého, od prověrek na univerzitě, od toho času, kdy nás jednoho po druhém začali pod roztodivnými záminkami vykopávat z fakult. Řekni mi, Dochtore Doktore, čím to je, že přesně od té doby mi tak začalo znova říkat spousta lidí, spousta človíčků, kteří nemohli mít ani páru o tom, proč jsem tenkrát na gymplu tuhle přezdívku slízl. Vidíš, a já už si myslel, že zůstala navždy tam v tom dávném šerém protektorátu, uzavřena v našem okresním městečku jako v klícce pro andulky, že zůstala zakleta, zapomenuta v tom čase, kdy mě pro popěvování Čtyř párů bílejch koní místo samospasitelné Die Fahne hoch vyrazili ze školy, kdy vyhnali prašivou ovečku, aby jim nenakazila ostatní zdravé stádečko, a udělali z ní privátního študenta, Priváta.

- A ono zatím to zatrachtilé ptáče jen čekalo, víš, Priváte, čekalo, až tu začne létat podobný hmyz, jaký létal tehdy za protektorátu ve vašem městečku, a přifrčelo si to za tebou až sem do Prahy. Našlo si tě tady v tom tvém studentském bungalovu a znova pípá: Privát.

- Nejspíš tak nějak. A řeknu-li teď, že mu musel někdo otevřít dvířka klícky, ty, Dochtore Doktore, jak tě znám, jistě hned vyletíš: Někdo, někdo! Co je to za řeč? Jen pěkně, Privátíčku, vyklop, kdo si myslíš, že je otevřel, protože samo od sebe na světě nic není.

- A nikdy nebylo, Priváte, má řeč. Znáš mě jak svý boty.

- Tak dobře, Dochtore Doktore, mezi jinými, s jinými jsem je nechal pootevřené i já sám. Ale řekni, udělal jsem snad tehdy zpíváním toho cajdáku něco, co by šlo nějak proti srsti spolužákům, profesorům, rodičům nebo, jak se teď říká, společnosti? Naopak, právě naopak. V duchu, v sobě, doma za kamny myseli a cítili všichni stejně jako já. Popěvoval jsem Čtyry páry bílejch koní v jednotě, byl jsem si tím naprosto jist, zpíval jsem je v souhlasu s bitím většiny srdcí a proti jak ubohé, ubohoučké menšině! To se pak zpívá! Žádný kromobyčejný

čin to nebyl, o nějakém hrdinství ani nemluvě. Vidíš, Dochtore Doktore, a stačil jediný profesor na celém ústavu, který se do rána přerodil v [illegible] esamanna, a zcela sám postačil na celé to naše polekané, vyděšené unisono srdcí. Proč jsem jim nehodil rovnou pod nohy celé to jejich consilium absundi, proč jsem neposlal do háje jak zástupce ustrašené většiny tak toho směšného představitele mizivé menšiny?

- Majzla, Privát, majzla! Sám sobě si nakládej na hrb, co uneseš, na co se cejtíš, ale druhýmu nepřikládej k jeho vlastnímu břemeni ani vlas. Cos chtěl, cos čekal? Snad ne vyznamenání za to, žes na ně ukázal prstem jako na opatrníky, rozšafy, rozumbrady. Nakonec se k tobě zachovali pašácky. Být teď odsouzeni k privátnímu studiu a ne k tahání plechů po fabrikách, tak to berem, ne?

- No, zachovali se ke mně podle toho starodávného mustru: Aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Jenže vlk se nikdy nemůže nažrat tak, aby koza zůstala celá. Otázka je - a proto tolik řečí o Privátovi - proč jsem jim na to skočil. Proč jsem jako pokorný žáček jezdil o výročích skládat zkoušky, jako bych byl nějaký grázlík, který kajícně přijímá zasloužený karcer. Nedovedl jsem svou věc do konce. Bránil jsem se proti úskalí Scylla a utonul jsem ve víru Charybdis. Stáhla mě ke dnu inertní většina a ta ironie, Dochtore Doktore, mí lidé, našinci .. mě tam stáhli! Dopustil jsem to. Tak to jsou ta má pootevřená dvířka, to je můj podíl na hanlivé přezdívce Privát, která mě musela stihnout stejně nutně a zákonitě jako českého sedláka kulak. Nadarmo jim otec při kování koní do omrzení opakoval: Bolševeke na vás, ve kloci všivi! To nevete, co stoji v beble? Hamounili a hamounili...

- Hm, hm, tak to je ten tvůj hmyz, Privát, co se teď rojí a bzučí kolem ověnčeného žebříňáku, poňatno, poňatno. Jěď dál.

- Přestože byl všední a pačný červěncový deň, chlapi seděli na žebříňáku v černých kostelových šatech a tuhých tmavých kloboucích. Pánímámy, dcery a snachy vyhnanců v šalinových šátcích na hlavách a v černých šerkách až na paty. A pro ta nemluvňata, která dcery a snachy chovaly na klínech, celý hlouček lidí na voze působil dojmem, že se chystá vyjet na křtiny nebo k ouvodu.

- Už jsem ti řekl, Privát, že všechny ty generace napěchované na voze vidím. Drž se radši těch much!

- Mouchy od tlam dvou koníků odháněl jasanovou ratolestí nesvéprávný, od malička dobrohloupý kočí Matýsek. Mimochodem bratr jednoho z kulaků. Celý život spával na palandě v maštali, nosili mu tam i jídlo. Do světnice nesměl, smrděl stájí. Všimni si, Dochtore Doktore, už zase vylézá to naše dobře známé zvířátko s tím svým nesmyslným, ironickým šklebem, jakoby jakési rádoby iracionálno: chudý duchem, který neví, co činí, je vyvolen, aby vyvezl ze vsi vlastního bráchu, všechny své pokrevné. Doprdele, merde je tady málo, nesvéprávný má vykonat spravedlnost!

- Koukám, Priváte, že utíkáš od blanokřídlých ke zvířátkům. Hotový opáčko ze živočichopisu. Tak, zvířátko, pěkně hupky, hupky ven z díry. Ukaž se, co jsi zač?

- Všimni si, Dochtore Doktore, jak to ti tajuplní osnovatelé takových a podobných událostí, takových a podobných frašek vykonstruovaných tak, aby vypadaly jako autentické, spontánní činy lidu, ti v anonymitě se rádi skromně držící hybatelé dějů, jak to tady zase jednou překombinovali, jak se sami chytili drápkem a uvízli ve vlastních tenatech. To se ví, že Matýsek měl pro celý svůj bědný úděl tisíc a jeden důvod vyvézt nejen do vyrabovaných Sudet, ale přímo někam do Tramtárie bráchu, švagrovou, celou ves, celý svět, kdyby se ovšem mohlo něco takového v jeho nešťastné, nevědomé hlavě zrodit. Matýskovi se muselo říci: kšíruj! a on pak začal zapřáhat. Jeď! a on pak jel. Udělal všecko, ale napřed musel dostat povel. Řekl bys, člověk jako stvořený pro manipulátory. Právě na to tajuplní skočili a vsadili na špatný kůň. Nitky od rukou a nohou u tak nešťastně zvoleného pimprlete jsou až příliš zjevné, až příliš očividné.

- Co ale teď, Privát, co teď, když už žebříňák stojí v červencovém vědru nejmíň hodinu na návsi a Matýsek pořád přešlapuje na místě a čeká na příkaz, na houknutí hospodáře, že je už fůra hnoje naložená a že může jet. Co teď, Privát, vid?

- Přitom, Dochtore Doktore, celá dědina jako po vymření.

Zděné podjezdy grunta zavřené na závory, postranní dvířka zabouchnutá, zamknutá na petlici nebo zástrčku. Pelargonie a fuchsie se v oknech rděly, červenaly se a za nimi, za záclonami ani hnutí. Ani psa nikde nevidět, i toho psa snad přivázali na zápsi, v žundru k boudě. Jen chvílemi zakokrhá kohout, ozve se z některého stavení zabučení krávy, jinak nic, jinak ticho jako v tom domě na Malé Straně.

- A co haranty, Priváte, víš takové ty čmrdolíny, všudybyly, kteří musejí u všeho bejt, ty uvázali taky k trnoži? Ti jsou k neuhlídání, to je mi divné, že by si tidali ujít takový tóčo, takový čóro, takovou čumendu. Odkud ses na to kupříkladu koukal ty, Priváte, odněkud ses na to musel dívat, když mi to tak živě popisuješ. Za kterým tím českým bukem ses to krčil?

- Z otcovy dílny, když to chceš vědět, z toho jeho v e ř - t a t o . Ale víc než na žebříňák jsem upíral oči na tátu, on právě v té chvíli totiž balil. Nevěděl, kam má v tom okamžiku dřív skočit, aby už měl všechen potřebný vercajk v torně, a jen chvílemi pomrkával oknem, aby mu žebříňák neujel. A my tři jeho synové, Franc, Božin a já jsme pobíhali po dílně za ním a marně jsme ho od rozhodnutí odjet s vyhnanci zrazovali. Jenže to předbíhám a to tvou vinou, Dochtore Doktore! Proč začínat dětmi a výrostky? Obrať pozornost k dospělým, ti snad měli mít spíš rozum, nemyslíš? Co znamená ta vymřelá ves?

- No co, pro hanbu nemohli vystrčit hlavy z domu. Styděli se, Priváte, to je přece lidské a nakonec i svým způsobem hezké. Od kteréhopak člověka se toho dneska dočkáš? Řeknu ti, zaplaťpánbůh za to.

- Kdybys měl pravdu, Dochtore Doktore! Přece není možné, aby člověk jedním dechem říkal, že si něco přeje - a oni si opravdu přáli, aspoň většina z nich si přála v e p r a s - k a t k ř o p a n e š d ě d i n ě - a současně říkat, že je mu to hanba, že je mu to líto.

- Může, Priváte, může. Jen si vzpomeň na Saltykova-Ščedrina: Občane, bratře, je mi líto, ale já tě musím zabít. Potřebuju tvý koně. Klekni, pomodlíme se za spásu tvý duše. Slovan jako Slovan, Slovan všude bratry má.

- Saltykovův Slovan se postavil své oběti aspoň tváří v tvář, nenastrkoval někoho jiného, rozuměj, vykonal ortel sám!

- Už jsi řekl, Priváte, kdo ho vykoná. Matýsek je ten deus ex machina.

- Ale někdo mu musel, prokristapána, Dochtore Doktore, pomoci vytlačit z kolny žebřiňák, někdo na něho musel houknout: Kšíruj! Někdo musel povoz vyzdobit fábory a růžičkami.

- Zmákli to v noci, Priváte, za tmy, abys na ně z kovárny neviděl.

- Konečně se na návsi přece jen někdo objevil. Nový předseda Židlickej Adolf. Opilej Dolfa se mu říkalo. Vyučený byl truhlářem nebo, jak se u nás říká, stolařem, ale nejraději dělal nezaměstnanýho a vůbec ze všeho nejraději hrál na natahovací harmoniku. Teď si to šňůroval klobouk na tři facky od pankejtu k pankejtu, a protože pro něho byla cesta úzká, hasil si to většinou příkopem. Při každém vrávoravém kroku mu na zádech vykvikla heligónka, kterou si podle všeho zapomněl zajistit řemínky. Plandala mu za patama, roztažená na všechny faldy.

- Sláva, už se pojede, hnem se z fleku. Když je to předseda, dá Matýskovi povel, zahraje do kroku: Zasviť mi ty slunko zlatý. A už se práší za kočárem.

- Ještě se k žebřiňáku nedopotácel, Dochtore Doktore, a je pramalá naděje, že by kýžený rozkaz mohl vyjít z jeho úst. Byl jak dělo.

- Kdo si rád nepřihne, Priváte? Ty jsi na předsedu pro něco nakrknutej nebo co? Rád bych se domákl, proč ho kreslíš tak pastózníma barvama. Ožrala, povaleč, výlupek všech nectností.

- Každý ho tak znal. Všichni ho tak viděli.

- Na tuhle kategorii jsme si tu už jednou posvítili, jestli si vzpomínáš. Mínění většiny jsi přece sám před chvílí odmítl, když šlo o tvou kůži, a v případě Opilého Dolfy bys je najednou bral? Ne, ne. Kdepak. Když někdo chce takhle paušálně odrovnat chlapíka poukazováním na takové a onaké jeho do očí bijící nedostatky, okamžitě zbystřím, větřím čertovinu a položím si hned otázku: Copak se asi mluvčímu na tom chlapíkovi doopravdy nezamlouvá? S čím se mu to nechce

ven? Priváte, Privátíčku, co se Dolfovi všeobecně mezi lidem zazlívalo? Že to nebyl chlast ani povalečství, ani hraní na harmoniku....

- Ty jsi učiněný ďábel, Dochtore Doktore, fakt jsem ty barvy na Dolfu přepískl, ale žes mě odhalil natotata. Lidi ho měli plný zuby kvůli kolchozu, kvůli scelování pozemků. Byl do toho moc hr.

- Abraka dabraka a čert je z pytle ven! Přitom ti tví rodáci, Privátíčku, nemohli o scelování slyšet poprvé teprve až po pětačtyřicátém. Půjčím ti knížku, jmenuje se K o ř e n y , a v té se kromě vzpomínek na slavné i nedocenění a polozapomenuté kmenové či krajové básníky, bardy a spisovatele dočteš i o tom, že se u vás na Moravě scelovalo už v minulém století, co říkám, málem v půlce minulého století, a s jakým užitkem pro všechny zúčastněné strany!

- Hrom do rvačky, ať jsem bitý, jen když se bíju. Snad ses nedal na národohospodářství, Dochtore Doktore!

- Asi tak, jak ty na živočichopis.

- Znám tu knihu. O dobrovolném scelování pozemků, které provedl v roce 1857 zemský a říšský poslanec a doživotní starosta v hanáckých Záhlinicích, František Skopalík, se píše v kapitole Dílo písmáka. Mohu ti, Dochtore Doktore, dokonce citovat, ovšem bez záruky doslovnosti, jak svou reformu zdůvodňoval: Je-li k obdělání hospodářství za rozdrobené půdy potřeba šest pracovníků, při scelené na to stačí čtyři.

- Myslím, že se tam píše čtyři nebo pět, Priváte, ale ručit za to taky nemohu. V každém případě to byl daleko ekonomičtější způsob práce, abych se tedy vyjádřil jako ekonom, národohospodář, na kterého mě pasoval.

- Zajímavé, proč kdo čteme nebo co si kdo z čteného vybereme. Mně tahle Slavíkova kniha uvízla v paměti kvůli něčemu jinému. Pro to, jak položila akcent na skutečnost, že člověk sám nic neudělá, že sám nevyřkne ani opravdové slovo, nepromluví-li v souladu s dechem a duchem svých rodových, kmenových, krajových, prostě svých lidí, jejichž je jakýmsi nevyhlášeným, spíš tajným, a o to opravdovějším vyslancem. Bezruč moravských Slezanů, Preissová moravských Slováků, Mrštíci kraje okolo Brna, Stránecká moravských Horáků atd. Napadlo

mě při tom, co s básníky, kteří takovéhle zjevné zázemí nemají a o nichž nelze říci, že jsou mluvčími nějakého kmene či kraje. A víš, že i tohle se dá docela dobře vysvětlit v duchu Slavíkovy knihy? Každý jsme přece odněkud, že ano, nespadli jsme z nebe. Co když u těchhle zastupují kmen předkové, prostě pokolení jednoho jediného rodu, jak jdou vlna za vlnou, až nakonec jako umírající růže vydechnou květ, spisovatele, básníka, věštce, světce. Němá bolest utlačovaných promluvila, mrtví hovoří.

- Kde jsme se to, proboha, octli, Priváte? To si říkáš sám sobě pro útěchu? Nebo co? Protože literární vědci jsme snad ze všeho nejméně.

- Já jsem o K o ř e n e c h nezačal. A utěšovat se v tomhle smyslu nepotřebuju. Jsem moravské Horák a ještě k tomu poslední.

- Tuším už, kam míříš, horáckej barde, a tak si dám šach sám. Uznávám, že mluvit o dobrovolném scelování pozemků v půlce minulého století jedním dechem s nucenou kolektivizací, o níž ty vypravuješ, je jako řeč: já o koze a ty o voze. Stačí? Do smrti dobrý.

- A stejně tak nelze srovnávat Hanou a moravské Horácko, rovinu jak na dlani s kamenitými, kostrbatými políčky. Právě o to byla u nás nucená kolektivizace bolestivější. Jak chceš, prosím tě, Dochtore Doktore, scelovat, to jest vyměňovat roli za stejně hodnotnou v krajině, která vypadá takto: "borovice, políčko, jalovec, břízy, drn, balvan, žleb, stráň, meza, políčko, kamení, lesík..." Je to citát z knihy Jakuba Demla, jmenuje se Mohyla. Když už se tak šavlujeme, ty kord, já meč, nalistuj si v ní, Dochtore Doktore, stránku 191 a přečti si kapitolku, která začíná slovy: "A potom přide nějaké mlacák, které sce jenom hrabat a dobře se mit z ciziho a řekne: bode se scelovat a je na to sugvenci!" A další citát z téže kapitolky: "Háno, scelovat! Sotvás parcelovál, už bodeš scelovat, protože máš roli, kde hnojijó jen vrane a divoci holubi, ščerk na ščerk a mně tade ofikneš roli, kery sem já po celé život vobděláva, tes na to ani nemákl a najednó to sceš schlamstnót!" Potud Deml. Já k tomu chci, Dochtore Doktore, jen podotknout, že tahle řeč vyslance moravských Horáků, který

proti starostovi ze Záhlinic a jiným hájil své, není věc pouze dobová, že ta bolest trvá dál. Tenhle zádrhel se ti pokouším vylíčit. Nejde jen o ty na žebříňáku, co až dosud r é d o v a l e dědinou, jde taky o desítky těch, co stáli za bukem, co čekali, až kulaky někdo vystěhuje, těch, co si to přáli v domnění, že se na místo kulaků posadí oni, že převezmou jejich grunty a pole a všecko půjde jako dřív. O ty, co nevystrčili hlavu z chalup, ne snad pro stud, ale pro vychytralost.

- Ale, ale! To, jestli byli vychytralí, to nech posoudit mně, svému posluchači. Nekvalifikuj lidi předem, snaž se mi položit před oči holá fakta. Začni s těmi na voze, když už jsi to nakousl. Řekni mi, jací byli, to je důležité, jací byli, když byli u lízu nebo jak ty po horácku říkáš r é d o v a l e d ě d i n ó .

- Nevím, Dochtoře Doktore, jestli ti dovedu takhle ve zkratce přiblížit a znázornit onen čas pantátů a panímám a pastvic a děveček. No, zkusmě to tedy s jednou příhodou, která by snad mohla být jakousi takovou dílčí ilustrací, jak to tu za vlády sělských křupanů chodilo.

Ležel jsem jednou jako kvartán nebo kvintán za lánem vysokého žita, za obilím jednoho z pantátů, co teď sedí na žebříňáku. Nepamatuju se už, jak jsem se tam nachomýtl. Za žitem se podle oné medové vůně, která se z té strany ke mně táhla, sušila jetel. Doléhal odtud ke mně brumlavý hlas pantátův, který sekl, a štěbetání pastvice, která pohrabovala. A najednou ti, Dochtore Doktore, najednou zničehonic slyším srdceryvný nářek: "Pro smilování boží, pantáto, nebite mě!" Pustím se po břiše tím vzrostlým žitem, a co si myslíš, že jsem tam spatřil? Dělo se tam násilí, to ano, ale docela jiného druhu, než bys řekl a než jsem se tehdy já nadál. Pantáta jí stahoval kalhotky a ten nevědomý žabec si myslel, proto tak ječel, že jí chce pantáta nalískat na holou. Zasvěcování se tam v tom vysokém žitě dělo, Dochtore Doktore, proměňování panny v ženu, ten starý lidský rituál nebo ius primae noctae z dob nevolnictví (blahé paměti, říkej si tomu jak chceš. Přestože se o těchto pantátových spádech všeobecně vědělo, neměl nikdy potíže se sháněním nových pastvic. Ono se

totiž stejně tak dobře vědělo, že každou novou pastvici nejen uzpůsobí pro další život, ale že se o ni taky slušně postará, že každou dobře a šťastně provdá. Holá fakta, Dochtore Doktore, jak sis přál, co ty na to?

- Nihil obstat, řekl bych. Pravda, pantáta nadsamec i ta pastvice, to se pohybuje už už na samých mezích porno, ale vina, je-li tu jaká, je kolektivní. Vládnoucí třída mlaská, podřízená se celkem správně, tak jak to na světě chodí, podřizuje a dává tím třídě nadřízené k mlaskání své placet. Jo, dobrý, jen tak jeď dál, Privát. Teďko drapni někoho z těch utlačenejch, ať je vidět, že měříme všem klasám stejným metrem.

- Tak na vyváženou o jednom podruhovi. Říkalo se mu Velebníček. Ten byl zase vysazený na zasvěcování nás, kluků. V čas puberty nás přepadal na osamělých místech, v lese, když jsme šli na houby, v odlehlé trati při pasení dobytka. Výuku kluka, který pokaždé zčervenal jak rak, začínal obyčejně slovy: "Že tě ož tečó z ftáčka čuravajzovy kapke. Tak vidíš, že sem to ohod. Včel tě řekno, co a jak." Případné stydlivky, n e t é k a v k e dovedl velice obratně v e š k o l o v a t prostřednictvím svých kuráženějších vyučenců. "Vem se ho do paráde, Pepko, deť be bel jednó načisto neščasné, ani te hažarte be neměl!"

- To už se ti povedlo míň, Privát. Víš, celkem nic to neříká o polaritě těch dvou antagonistickejch tříd. Ten tvůj Velebníček jistě zasvěcoval stejně kluky selské jako kluky podruhů. A pak, na takové přesprostlé lechtivůstky se mohu jít kdykoli kouknout do biografu nebo si je v daleko šťavnatějším a rafinovanějším provedení přečtu skoro v každém moderním románě.

- Ty ano, Dochtore Doktore, ale co kluk v tom zapadákově, co ten si měl počít? Ten byl odkázaný na osvětovou činnost takových obětavých laických pracovníků, jako byl Velebníček. Dá ti rozum, že třeba takový O b r a t n í k r a k a v naší obecní knihovně nebyl. Nemohl sis ho tam vypůjčit a poučit se. A kde tu vidíš jaké lechtivůstky? Ty jsi snad horší než paní učitelka Doláková.

- Nepřej si, Priváte, jak ta by tě hnala.

- Nech ji spát, Dochtore Doktore. Čistému vše čisté. Starý vysloužilec Velebníček měl péči o mladou mužskou generaci za svou čestnou vojenskou povinnost. Dostal ji rozkazem, peřelem, abys věděl, a to od samotného plukovního řeličara: Až se vrátíte do těch svejch Zlámanejch Lhot, donrvetr, ať mi tam dohlídnete na mladý mužský pokolení! " O b r a t s c e l , a b e z m l a d é c h v y r u s t l e k a b r ň á c e a p e ř é l j e p e ř é l ! " V tom duchu taky Velebníček vykonával svou nezáviděníhodnou s l o ž b o a dovedl ji i obhájit proti všelijakým úzkoprsým náhledům. Dovedl za ni trpět a snášet nesčíslná příkoří i ostouzení i spílání i sprosté nadávky. To když ho někdo z rodičů, matka nebo otec, načapali při velebníčkování u svého synátora: " T e s p r o s ť á k o , s p r o s ť á c k é , t e s v i ň á k o , t e z v r h l e k o j e d e n ! V e š k o l o j s i s v e h a ž a r t e , n a c i z í n e m a k é ! " A Velebníček stál v pozoru jako u raportu a jen pro sebe si povídal :" T á k o ž s v ě t v o d p l á c i , z a d o b r o t o n a ž e b r o t o ." - Tak už se na mne nemrač, Dochtore Doktore, odpusť mi pantátu nadsamce.

- Ten se mi líbil, Priváte.

- Tak mi odpusť Velebníčka, toho pokryteckého pederasta, jak ho ty, člověk z jiného světa a času, vidíš a nemůžeš ho vidět jinak. Mohu pokračovat dál? Musím, když už jsem si s tím začal, ale předem vím, že vzhledem k siberii, v níž jsme se octli my teď, Dochtore Doktore, vzhledem k době, která vystřídala čas pantátů a panímám, budu vypadat pořád jako čím dál větší staromilec.

- Na udobřenou ti povím jinou historku. Tentokrát o chlapíkovi s viržínkem v koutku úst, o panu statkáři. Před jeho stavením stávala kalička, svatyně, kostelík snad už od dob, kdy tu od samoty k samotě chodívali svatí věrozvěstové Cyril a Metoděj, nebo z časů iro-skotské mise. Ano, zrovna takový kostelík tu stával, jaký nedávno vykopal pan Josef Poulík v Modré. Jeho věžička, měla-li stát zpříma, potřebovala už, to se ví, "moc víry... moc břečťanu" jako ten Svatý Tupetu z Tupetu v bretoňské Armorice ve Žlutých láskách Tristana Corbiéra. Ovšem pan statkář, jak ho o honech titulo-

vali, ji svou vírou podepřít nemohl, žádnou neměl, přišel o ni nebo se jí zřekl. T o n e š č ě s t i h o p o s t ě h l o n a š t u d i j o . A to na dvouleté zemědělské škole v Medříči. Tam se stal volnomyšlenkářem. Možná mu taky věžička našeho kostelíka zacláněla ve výhledu na náves. Kdopakví. Neviděl třeba dobře, kdo ke komu chodí, a vůbec to věčné hemžení pánbíčkářů hned pod okny ve všední den, ve svátek, o májových pobožnostech až do noci! Svádělproto p o t a j m o k základům kostelíka d e š ť o v ó v o d o tak dlouho, až věžička spadla. B e l e š č e v ' o d ť e d o b r o t e , že dal na vlastní náklad celý kostelík z b ó r a t a v č e l m á v t é c h m i s t á c h p a r á d n í z a h r a d o . Proč ale nyní pana statkáře l e f r u j ó ze vsi, řekneš si. Správně by ho měli prohlásit za svatého a postavit mu tu pomník za zásluhy o průkopnictví ateizmu a nejlíp hned na tom místě, kde stával kdysi náš kostelíček.

- Ty jsi strašlivý figurkář! Víš co, Priváte, nech už toho a raději mi řekni, co měl tenkrát v Krásňovci na talíři pan statkář a co podruh. Jedli pantátové s čeledíny nebo měli zvláštní stůl?

- Připadá mi až banální, a jak se říká pajnlich, přetřásat i kus toho žvance. To víš, že páni si nikdy neudělají zle. Odděleně se jedlo, [illegible] vím, jen u statkáře. U ostatních sedláků byl ve všední den společný stůl, jedlo se s č e l á d k ó . To se ví, že se u svátečních stolů pantátů často objevovaly do zlatova vypečené husy, křepelky a koroptvičky, zatímco na stole chalupníků, řemeslníků a podruhů víceméně jen koroptve střílené motykou. Jenže, a to pospíchám honem připomenout, jenže vzhledem k bramborám, které tu konzumujeme nyní my, bych sobě i tobě přál, aby teď někdo před nás na stůl postavil mísu těch žlutomasých rohlíčků. Dával by sis, kamaráde, věř mi, jedl bys, až by se ti dělaly boule za ušima. A kdyby tak k nim ještě někdo přinesl talíř zelovice, stačil by i hrnek podmáslí, ve kterém ještě plavou taková ta zlatová zrnka p u t r e ! Tak si nepochutnáš ani u Šroubka, ani ve Zlaté huse, ani U černého koně, nikde, a za žádný prachy.

- Dobře, Priváte, pro mísu těch žlutomasých brambor jsem ochoten přimhouřit nad pantáty trochu oko, ale měli aspoň těch

podruzi pro sebe a kupy svých harantů dost?

- No víš, když jim začaly docházet, byl tu ještě táta s tou svou průpovídkou: Bolševeke na vás, vy kloci všivi! Byl tu jeho veřtat, jakýsi místní soud posledního odvolání, a tam to vždycky táta dovedl se sedláky už nějak spytlíkovat, že v čas nouze otevřeli sklepy a sýpky.

- To se ví, hlavně že živobytí bylo, hlavně že bylo co rozdělovat! A jak to, prosím tě, dělal? Šel na ně s prosíkem, zhurta?

- Tak i tak. Používal oba způsoby a všelijak je kombinoval podle toho, který z křupanů se zrovna objevil v jeho veřtatě a co potřeboval. Pantáta, který neslyšel, když ho táta upozorňoval, že v téči oné chalupě se f a c k u j ó o chleba, si mohl spočítat na prstech, že jeho koně zůstanou neokuté, protože n é s ó v o s t r e š t u l n e neboli ozuby.

"Tak se vokùjó na gryfe."

"V čas zime? Na žádné pád! Nésu hadrnik, gazdo, su řemesnik!"

"Kováři, te sviňo! To te bes mně nechál koně bose?"

"Petel žita to spraví."

Pytlem se u nás tehdy rozuměl metrák, cent. Z pytle žita bývalo po semletí, když mlynář nebyl filuta a šantala, asi pětadvacet kilogramů bílé mouky na buchty, pekáče a dolky. Říkalo se jí v é r a ž k a . Pětadvacet kilo tmavší chlebové, pak kolem dvaceti kilogramů domylky, zbytek otruby. Otec si dělal v pracovní knížce celé přehledy, kolikrát u kterého sedláka mu budou ještě do n o v é h o muset chybět š t u l n e .

"Krado snád?"

Na zcizování práce a takové ty věci ovšem otec nedal, ne že by si myslel, že zloději nejsou, ale protože byl přesvědčen, že práci nikomu ukrást nelze. Nijak. Věřil, že fortelem, každým úderem své ruky je nezaměnitelně podepsán i na obyčejném pracňáku, na hřebíku, který dělal na jedno zahřátí. A ty létaly z jeho děrovačky od kovadla jako z automatu.

- Abych ti rozuměl, Privát, přestože si tvůj otec dovedl představit, že se v jeho dílně může objevit nějaký šikula, který hřebíky čapne, výhodně je třeba někam do Německa prodá,

namaže si kapsu, a že on z té směry neuvidí ani findu, přestože tohle všechno věděl, jemu to bylo šumafu?

- Přesně. I kdyby ten tvůj šikula pro ně našel odbytiště rovnou v Americe a prodal je tam nevím za jakou kupu dolarů, otci by to bylo jedno. Jemu stačilo vědomí, přesvědčení, jistota, že otisky jeho rukou budou i tam v Americe nesmazatelně na hřebících lpět, že je nikdo a nic nemůže vymazat. Ty přece taky poznáš, Dochtore Doktore, na první poslech metaforu Máchovu a Furchovu, verš Halasův a Nezvalův, nespleteš si obraz Zrzavého se Šímovým, i kdyby ses s nimi setkal kdovíkde. Co? Že mluvím jedním dechem o řemesle a umění? Netrdím, že jsou to stejné věci, myslím si jen, že jedno bez druhého nemůže dost dobře být. Nedávno jsem byl na návštěvě u svého rodáka. Je to malíř, dobrý malíř. Vedle štětců, palet, štaflí jsem v jeho ateliéru viděl sadu truhlářských špachtlí, zámečnických svěrek a šroubováků, kleští, kladívek a kladiv a dokonce i ruční vrtačku a autogen. Připadal jsem si v ateliéru jako v tátově dílně. Pak mě přítel malíř, zřejmě záměrně, pozval ke stolu, k obrovitému stolu, k rukodílné práci nějakého dávného mistra truxlíře, jehož bílá lípová deska a trnože mi byly velice povědomé. Víš, odkud pocházel? Od nás, z naší rychty. Dolfa ho po nastoupení do úřadu předsedy místního národního výboru vyhodil do stoupy. Snad proto, že u něho sedával pantáta? Že mu příliš připomínal staré časy? Možná taky, a to bych konečně chápal. Ale jemu se doopravdy, Dochtore Doktore, nelíbil. Připadal mu staromódní, neforemný, a on chtěl mít moderní, a tak si koupil do parádního pokoje prefabrikovaný šunt s leskou červenou umakartovou deskou.

- S povděkem kvituju, Privát, žes Dolfu neuvedl s přívlastkem "opilý".

- Měl jsem na jazyku jiný, přiléhavější, ale kvůli tobě jsem ho spolkl!

- To mi nedělej, Privát! Případné škrty a vynechávky nech cenzorům. Jak jsi Dolfu pokřtil?

- Můžeš si vybrat, Dochtore Doktore, napadla mě totiž hned dvě pojmenování: buď zpátečnický pokrokář nebo pokrokářský zpátečník.

- Hobo, Priváte, nač vytahovat dělo na mouchu, na tvém místě bych se spokojil prostým českým: trouba. A pak, nepořádáme

tu přece žádný kádrový posez uličních důvěrníků. Neber si je za vzor, nepřebírej tu jejich hatmatilku: Ale ten a ten je přece pokrokář, soudruzi, a onen a onen je zpátečník. Uvědom si, že tahle slova by ráda něco označovala, ale nic neoznačují, a jestli přece něco, pak leda ten uměle vykonstruovaný svět umakartových stolů, na kterých trůní láhve od mléka jako vázy, nic víc. Nelez jim tam. Zůstaňme, prosím tě, u tvýho táty, v jeho v e ř t a t o . Říkám to dobře? Táta a veřtat, to se mně líbí.

- Tata a veřtat, všude krátké a, Dochtore Doktore. Na ponku tam tehdy stálo dosud otevřené zavazadlo, torna rakousko-uherského infanteristy, to válečnické otcovo tele, v němž si mě, jak říkal, donesl z války, z Haliče. Mistr kovář a podkovář, kursešmíd obce Krásňovec, balil, skládal si fidlátka. Podkovářská kladívka, víš ta, která mohla současně sloužit jako kleště, protože se jimi dal podkovák i zatlouci i vytáhnout, štípací kleště, kterými se koníkům z kopyt odštipoval přebujelý roh, jako břitva ostré nože na vyřezávání takzvané střely v koňském kopytě, podivně zakroucené nožíky na vyřezávání a vypalování žabek z koňských tlam, pelikány na tahání zubů zvířecích i lidských atd. Balil, nebyl k zadržení. Zbytečně se mu stavěl do cesty nejstarší brácha Franc. Marně pořád opakoval: "Dává se vám do hlave, tato, či co?" Nadarmo se mu věšel na záda - mladší Božin a nadarmo pobreptával: "Ať si křopani dó, ož se narédovale dědinó dost!"

- Tak prosím, já pořád, kdo žebříňák s vyhnanci zdržuje v tom předpolením žáru na návsi, a oní jsou to kovářovic haranti!

- Když tak postupně táta se sebe setřásl oba bráchy, mě, matku a snachu, Francovu ženu, přehodil si přes ramano tornu s náčiním a pustil se za žebříňákem. Dohonil ho kousek před Svatým Janem Nepomuckým nad vsí.

- Neber to najednou zas tak letecky, Privát, ta podívaná na tvýho tátu s rancem na zádech mě zajímá. Takový čóro se opravdu málokdy vidí. Zdržme se chvilku, žebříňák nejede. Něco vám přece musel aspoň na rozloučenou říct, ne?

- Řekl, řekl. Poklepal si kotníkem do prsou, do těch míst, kde měl v náprsní kapse burnusu Kralickou Bibli. "A hdo be jim tam v Sudetách neznabohom vekládal, co stoji v pismo, to ne-

vite, ve chatrči" To řekl.

- No prosím, Privát, hic sunt leones.

- U Svatého Jana Nepomuckého zastavila žebříňák stará Krajská. O všech svatbách, křtinách, ouvodech zatahovala bránu ze vsi do vsi. Bylo to takové její lidy vystátě právo a současně tak trochu i její obživa. Kočáry se svatebčany, bryčky s kmotry a kmotrami či kolesky s rodičkami a nemluvňaty se musely za volný průjezd její branou vyplatit. Projet bez l i t k o p o , jen tak mý tvý nebylo možné, protože p ó z n i k natažený přes cestu a uvázaný na jedné straně kolem podstavce Svatého Jana a na druhé k zárubni její chalupy jen tak nepovolil.

- Me nic nemáme, nic, hani do voka padeni, tetičko, říkaly panímámy staré Krajské, když Matýskovi koníci stanuli před vlajícími petsrobarevnými konfetami a cinkajícími rolničkami zavěšenými na napjatém provaze, před t ó k r á s n ě c k ó s l a v o b á n ó.

Jenže v é m l o v e patřily k obřadu zatahování, byly jakousi jeho ceremoniální součástí. S m l ó v a l e ženiši, nevěsty, mládenci, družičky, kmotři i kmotřičky, s m l ó v a l k a ž d é .

- T a d e m á t e , t a t ě č k o , f l a š č e č k o s l e v o v i c e , p o š ť t e n á s !

- Stará Krajská přerušila na okamžik vřískavý zpěv obligátní písně: Tá krasnëcká brána a řekla: N e c o p ř i d é t e , ž e n i c h o , s v a r b o v e s t r o j u j e t e j e d n ó z a c e l é ž i v o t .

- Nu ano, ať se teď pantátové plácnou přes prázdné kapsy. Cha, cha, to se ti povedlo, Privát, černej humor je málo! Napřed tě vyvrabčí, vykapsují a pak ti řeknou, tak a teď se, holoubku, vyplať! Tenhle přípitek adresuji směle Saltykovu-Ščedrinovi: urá, bráško, na zdraví!

- I kdyby byli sáhli do těch svých plátěných či režných ranečků, co v nich mohli mít? Kus chleba, hrudku másla?

- Odkudsi zpoza sochy Svatého Jana Nepomuckého, kde od zbourání naší kapličky ponejvíc pobýval, se vyvrbil starý Mazel, celfotr, modlič, který vodíval procesí na Zelenou horu, k Panence Marii Obyčtovské, Křtinské a Vranovské a který sám

pěšky per pedes apostolorum vykonal několikrát pouť až do Lurd a do Svaté země, kapsy naditě modlitebními knihami, ohmatanými zpěvníky a nábožnými písněmi, které sám skládal a psal svým kostrbatým švabachovým písmem, všechny většinou k uctění Panny Marie. Když šléfířka Krajská dozpívala, když dozněla třeslavá T a k r á s n é c k á b r á n a , starý Mazel poklekl před žebříňákem a spustil, jako by začínal májovou pobožnost: "Zdrávaš, královno, matko milosrdenství! - Životě, sladkosti a naděje naše, buď zdráva! - K tobě voláme vyhnaní synové Evy; - k tobě vzdycháme lkajíce a plačíce v tomto slzavém údolí. - I protož Orodovnice naše, - obrať k nám své milosrdné oči - a Ježíše, - kterýž jest požehnaný plod života tvého, - nám po tomto putcvání ukaž, - ó milostivá, - ó přívětivá, - ó přesladká Panno Maria!"

Následovaly růžence: radostný, bolestný, slavný. Jen chvílemi je přerušovala svým vypitým hlasem stará Krajská: N e c o d é t e , n e c o p ř i d é t e ! ! A starý Mazel přidával ze svých ohmataných zápisníků píseň za písní. Až do večera, až do tmy.

- Zadrž, Priváte, něco mi tu nehraje. To všichni na voze se modlili a zpívali s Mazlem mariánské písně? Celé odpoledne?

- A jak, Dochtore Doktore, s jakým zanícením, s jakou vroucností! Myslím, že ani Mazel takové opravdové obrácení myslí k Bohu a Bohorodičce dosud nikdy nezažil, nechápal je, byl nad ním užaslý. Když na to později přišla řeč, říkal: "V takovém žáro, senko, a cely poldeň, to mosel bét očiněné zázrak."

- Neberu samosebou, Priváte, doslova prohlášení tvýho táty, když se s vámi loučil a vyzbrojoval se na cestu do Sudet Kralickou Biblí. Vím, že pantáty za neznabohy neměl. Vytýkal jim jen některé prohřešky. Například, že pořád přecházejí to, co stojí v Písmu černé na bílém: Hoden je dělník mzdy své. Má výhrada míří jinam. Na voze ti mezi pantáty sedí, jestli si vzpomínáš, jeden volnomyšlenkář. A toho já si, Priváte, těžko dovedu představit se sepjatýma rukama. Marně se o to snažím, proto ti ho připomínám. Já ho spíš vidím s rukama na břiše, jak si točí mlýnek.

- Neslyšel jsi, co o tom soudí starý Mazel? M o s e l t o b é t o č i n ě n é z á z r a k .

- Ale, Priváte, já nechci vědět, co si o tom myslí starý

Mazel, ani co si o tom myslíš ty, řekni mi, cos viděl.

- Pantáta volnomyšlenkář na žebříňáku se sepjatýma rukama klečel, hlasitě se modlil a možná ze všech nejhlasitěji za předříkavačem zpíval mariánské písně.

- S viržinkem v koutku úst.

- Dochtore Doktore!

- Promiň, Priváte, sám víš, jak je to pro lidský rozum těžké, když se má podrobovat zázraku. Kapituluju, stal se zázrak. Mazel měl pravdu.

- A nejen že se pantáta volnomyšlenkář modlil a zpíval, on tam tehdy, Dochtore Doktore, před naším Janem Nepomuckým udělal ještě jeden slib. Zrovna tam, d e ž m o š l e t l o s t e d o o z k é c h , učinil jedno předsevzetí, že neuhodneš, co si tam o m i n i l ?

- A že uhodnu, Priváte. Omínil si, že vlastníma rukama vyhrabe z prachu a hlíny tu starodávnou kapličku, kterou zbořil, a že ji zase před svým domem až po tu věžičku znova zbuduje. Jen nestanovil-li si při tom svém slibu jednu kontroverzní podmínku - vidíš,mé podezřívavé, pořád nevěřící ratio zase už vystrkuje růžky - udělá to, ale až mu ten dům a zahrada před ním budou říkat pane. Na svatýho Dyndy.

- Vidíš, zapaluje ti to, Dochtore Doktore, pálí ti to pořád jedna báseň. Máš ještě nějaké připomínky, dotazy, návrhy?

- Ještě než rozpustíš schůzi, Privát, co ta nemluvňátka v červencovým žáru?

- Nepražilo na ně, buď klidný, Dochtore Doktore, snachy a dcery je držely v chládku, a když některé dostalo žízeň, maminky rozepjaly blůzky a nakojily je, tam u nás se s tím nedělaly žádné štrachy.

- Zajímala by mě, Priváte, samosebou ještě spousta věcí. Jak například přijalo osazenstvo žebříňáku příchod tvýho táty? Už vzhledem k tomu svému pořekadlu o bolševicích musel vnést do řad vyhnanců údiv, zmatek.

- Jen se ptej, Dochtore Doktore, od toho jsem tady. Když tátova torna s náčiním tehdy dopadla na prkna žebříňáku, její kovový zvuk zaujal, vzrušil - no koho jiného - našeho škrtílka, pantátu Šlosárka. "Take si vezo sebó neco vod železa," řekl s pohledem na svůj kopřivový pytel.

V kolně a na dvoře u Šlosárků to vypadalo jako ve Sběr-

nejch surovinách, jak ve skladu starého železa. Pantáta sbíral z bláta a prachu cest, všude, kudy šel, ztracené, jako šlupka tenké podkovy, zrezivělé obruče, vypadlé zákolníky, nepřehlédl žádný hřebíček. A kdykoli pak přicházel k otci s novou zakázkou, kdykoli si přišel dát udělat třeba nový pantík vratům nebo natáhnout na kolo n o v é r á f , pokaždé se s sebou nesl svůj materiál. A abych nezapomněl - to bývalo vyražení - když přiváděl ke kování s v e h e m e l k e , každý z koníků si nesl na provázku kol šíje zavěšený náhrdelník rzí prožraných podkov. "Tadle je ešče načisto dobrá, kováři, ta ešče vedrži," slyším, jako by to bylo dnes, huhňat pantátu, ach, a jako by to bylo dnes, Dochtore Doktore, vidím otce, jak bez jediného slova hází podkovu za podkovou přes plot do strouhy. "Jén to vehři, kováři, voheň to rezatino svrcho sfókne." - "Nésu žádne šlosárek, pantáto."

Abys rozuměl, v očích tátových byl Kovář-Schmied někdo, nemluvě už ani o titulu zkoušený podkovář neboli Kursschmied, kdežto zámečník-Schlosser bylo pro něho něco tak titěrného, že zámečničinu ani nepovažoval za žádné černé řemeslo. Přirovnávat ji ke kovařině! Leda tak k hodinářství.

- Nepokládáš to, doufám, za odpověď na mou otázku, jak osazenstvo žebříňáku přijalo tvýho tátu vzhledem k té průpovídce, kterou je celý život strašil, kterou jim naháněl hrůzu? Místo toho mi servíruješ nového pantátu, novou postavičku. Ty jsi ale nepolepšitelný figurkář, Priváte!

- Co mám dělat, jsou ve mně, musí ven.

- Ale nemusejí z tebe ven, Priváte, proč by museli, kdybys sám nechtěl? Stejně jako z tvýho táty nemuseli lézt strašáci o bolševicích.

- Ale on je v Haliči na své vlastní oči viděl.

- Měl je nechat tam - v Galicii, co je tahal na Moravu, domů? Nezamlouvalo se mu na nich nakonec něco? Nebo snad nevěděl, že malovat čerta na zeď je nebezpečné? Nejen v očích dětí, ale i v očích dětí vyššího věkového stupně vždycky čert obživne.

- Rád bych tě viděl, Dochtore Doktore, kdybys ty byl postaven před takovou skálopevnou, neochvějnou jistotu sedláků, že co je jednou jejich, je na věky věků jejich a že jim to nikdy nikdo

a nijak nemůže vzít. Až by ti došly všechny takové argumenty, jako byly třeba ty tátovy štulne, určitě bys sáhl jako on k celé své životní zkušenosti, abys tu bláhovou, krátkozrakou jistotu aspoň nahlodal, když ne zlomil.

- Že raději nezůstal u brůz a muk očistcových, u skřípění zubů v plamenech pekelných.

- Ty už na lidi neplatily, Dochtore Doktore, lidi na ně přestali věřit.

- A musel přijít až bolševik, aby jim víru vrátil.

- Tak, Dochtore Doktore, zapaluje ti to pořád jedna báseň.

- To víš, Privát, ptát se tě na to, kdy odjeli, nebudu. Vím, že na to čekáš. Nahrál bych ti leda na smeč. Vím, že je přes cestu póznik, vím, že vyhnanci ani odjet nemohli, i kdyby nevímjak sami chtěli. Neměle se čem vekópit. Říkám to dobře?

- Po všech stránkách, Dochtore Doktore.

- Takže se tě rovnou, Priváte, zeptám: Kdy jim vyschlo v krku?

- Někdy po klekání, Dochtore Doktore, protože vím, že se u Svatýho Jána ještě společně pomočlili Anděl páně. Pak si ještě zazpívali Ave Maria Stella, Zdrávas, Hvězdo strážná. Za zvuků písně Hvězdo mořeká, zdrávas je Matýsek po humnech dovezl zpět do vesnice.

U police s učebnicemi a starými školními sešity se něco pohnulo, něco zašustělo.

- Ona je vzhůru, Priváte, a něco tam čmárá po papírech. Paní učitelka! A jako živá, jako živá!

- Tak tady to máte, - řekla - ale musí se to proškrtat a leccos předělat a napsat jinak.

- Kristapána, Dochtore Doktore, ona to zapsala! Pro Světozor!

- Modlář Mazel a všechny ty zdrávasy musí samosebou vůbec ven. Pantátu volnomyšlenkáře nenakládat na žebřiňák. Toho bych viděla jako pokrokového, vzdělaného hospodáře, který uvědoměle bojuje po boku Dolfy za zrod nové vesnice proti všem těm ostatním pánbíčkářům. A ještě některé drobné korektury....

Odstrčil jsem kartičky popsané jejím úhledným písmem směrem k Dochtorovi Doktorovi. - Co zrovna já, ať to opraví Dochtor

Doktor, je spoluautor.

- Kdepak, ten by rukopis roztrhal, nadělal z něho kuličky a krmil by jimi zase ptáky - řekla - jako tenkrát v Chotkových sadech před svou smrtí.

Dochtor Doktor se rozesmál, co říkám rozesmál, dostal ten svůj pověstný záchvat smíchu, řehonil se jako kůň. Přesně jako zažíva.

- Tak stačí jen podpis - slevovala paní učitelka - příslušné úpravy provedu tedy sama.

Byla neocbytná. Vždyť to říkám, stýská se nám po tvorbě. Jak čtenářům tak spisovatelům.

Seděl jsem tedy a napsal: Smirennyj igumen Pafnutij ruku priložil, úhledně, téměř kaligraficky, jak to měla po všech igumenech, metropolitech a generálech i paní učitelka ráda. Jen jestli se mi povedlo vložit francouzský charakter do písma českého jako kdysi knížeti Myškinovi do ruského.

Poznámka pořadatelů: V pozůstalosti Privátově se kromě shora uvedeného textu Čoromoro nalezla i báseň Výheň / možná spíš pokus o báseň / , která podle názoru vydavatelů v lecčems dokresluje události popisované v textu Čoromoro. Proto si ji dovolují k němu připojit jako jakési autorovo poslední slovo, jako jakýsi Privátův dovětek.

V ý h e ň

Když se u nás kovali koně,
hlavní slovo měl oheň
a hovořil jako Bůh
z onoho hořícího keře
v bibli

A když se ostřil pluh,
řečený dvoják,
kromě ohně
syčela voda -
živly

A vzduch,
dokud jsme neměli ventilátor,
dodával z půdy měch
strašlivě zkrabacený,
zplihlý

Po sešlápnutí ráhna
zavěšeného v drátěném oku
nabíral těžce dech
a dul snad jen z vděčnosti,
že jsme ho zdvihli

Otec v kožené zástěře
jak v mešním ornátě

sypal do plamenů borax
jak vzácné koření,
jak zrníčka myrhy

Tu zástěru že byla tuhá
a neohebná jak futrál,
oblékal vždycky jen přes hlavu,
stával při tom
na viklavé židli

Jako kus smolné kůry,
z níž vyloupli špalek,
ji na sebe spouštěl od stropu,
kde přes noc visela
vedle kos, hrabic a vidlí

Dost možná že tu zůstala z dob,
kdy sloužila jako míra,
kterou se před bojem měřili Keltové,
a běda, kdo nebyl dost urostlý,
ztepilý, štíhlý

Neboť z výhně se stále lil
jakýsi nazlátlý přísvit,
jak by v ní otec doposud tavil
ty dávné, pradávné
bronzové cihly

Teprve až přišel z války, z Haliče,
oheň potemněl a zrudl
a sedlákům se zdálo,
že to v něm blýskají
kozácké šavle a přílby

Tak zlověstně jako teď
něhučel od vpádu Hunů,
od časů křivých šavlí
tatarských hord
a Žižkovy jízdy

-Bolševike na vás, ve kloci všivi!-
hrozil sedlákům a lál,
mluvil jim do duše, naléhal,
a někteří, zdálo se,
přece jen jihli

Protože po jeho kázání,
i když jen na krátko,
chodily děti podruhů
po návsi s krajíci,
načas byl zas konec bídy

A když pak Moskali přišli,
okoval ještě pár hemelek
generála Malinovského
a řeči, že býval posluha kulaků,
ty už ho na lůžku stihly

I z něho volal, zatímco
nakládali kulaky na žebříňák:
-Chco s něma, pojedo s něma,
hdo be jem v Sodetách kázal,
co stoji v bibli

A zhasl, výheň dál dýmá,
dál syčí voda, z níž vaří chudí,
i vzduch, jejž jídají chudí,
ach, ano -
živly

A být jednou se všemi těmi soud,
kdo pozvali Moskaly do Čech,
odsouzen bude najisto on,
obecní kovář, chuďas, můj otec
i se svou biblí:

Soudím tě, kováři otče
i synu i duchu,
ohni, vodo i vzduchu,
za všechno, v čem jste se
na světě zhlídli

Útěk

Ivan Klíma

Adam věděl, že je oklame - aspoň v tom základním, na čem jim zřejmě jedině záleželo. Nechápal, proč se ostatní nerozhodli stejně jako on. Když nadešel jejich čas, sebrali se, často ve dvojicích tak, jak žili, a vydali se tou cestou, nevrátili se už nikdy. Věděl, že on, až nadejde jeho čas, se také vydá tou cestou, ale ne, aby tam zemřel tak, jako oni. Jakmile zmizí z dohledu - všiml si, že nikdy nikoho při jeho poslední cestě ani na krok nedoprovázejí - uhne z cesty a navždy zmizí z jejich přísného, stísňujícího společenství.

Chvíle, kdy nadešel jeho čas, byla podvečerní a mrazivá. Co nejrychleji opustil osadu a niž se ohlédl, spěchal po cestě, která, jak věděl, mizela hned za posledním stavením v hustém smrkovém lese.

Věděl, že jeho cesta není doopravdy, že odbočí, jakmile se naskytne příležitost, cítil se také naprosto silný a zdravý, nicméně na něho v lese padla tíseň. Teprve teď ho napadlo, že už brzy musí narazit na první mrtvé, když sem přece všichni před ním odcházeli, když se tímhle směrem ubírali jen ti, kteří měli zemřít, a nikdo tu zřejmě nepohřbíval. Snažil se zaplašit úzkost. Jen občas a poočku pohlédl do strany - ale stromy tu tvořily hustou, tmavou a neprostupnou zeď.

Už se stmívalo, když les po levé straně konečně ustoupil louce. V tu chvíli je také prvně zahlédl. Někteří nehybně leželi a jiní dokonce stáli - tak, jak sem dorazili - ve dvojicích, stáli tu zkamenělí v objetí, jako by jeden druhého dosud

podpíral, měli ledově bílé tváře a na jejich tmavých, slavnostních šatech jiskřil sotva patrný poprašek nedávné jinovatky.

Díval se na ně a vnímal, jak ho prostupuje hrůza: jak se sem dostal? Zapomněl snad odbočit? Co si teď počne? Nemůže se přece otočit a prchat zpět do osady, k těm, které se rozhodl oklamat. Může jen pokračovat po cestě, která bude nadále vroubena těmi nehybnými těly, anebo snad má hned tady uhnout na louku, proplétat se mezi nebožtíky v naději, že jim nějak unikne?

Vnímal, jak všechno v něm je připraveno k útěku, jeho nohy se už téměř rozbíhaly, ale on stále nevěděl, kudy má prchat, a jestli se jeho útěk vůbec může podařit.

Podivuhodný svět pana profesora Tolkiena

Sauron Veliký, vládce východní říše Mordoru, během poslední epochy zesílil natolik, že se připravuje dobýt celý svět. Jeho vůle přitahuje do služeb skřety, skuruty z hor, národy z Jihu, Horaty a korzáry, a věševidoucím okem hypnotizuje i mnohé protivníky, takže propadají malomyslnosti, považujíce veškerý odpor za marný a nadcházející válku za prohranou předem. Slabost, rozkol, sobectví a defétismus nahlodávají odhodlání Západu čelit nadcházejícímu útoku.

Aby se však Sauronovi zdařily jeho plány beze zbytku, potřebuje získat nejmocnější prsten ze starých časů, který byl vykován dávnými národy, pána prstenů. Onen prsten má zvláštní vlastnosti. Po nasazení na prst činí nositele neviditelným, to na jedné straně; jinak ovšem probouzí neodolatelnou touhu po moci, jako kdyby tím, že nabízí možnost vládnout, sám ovládal svou mocí duše těch, kterým se dostane do držby.

Stvůry Saurona Velikého zjistí, že prsten je ukryt v Kraji, zemi obývané národem hobitů a začnou usilovat o jeho vypátrání a získání. Gandalf Šedý, bílý mág a čaroděj ohně, ví víc. Je mu známo, že prsten má Bilbo Pytlík, který ho získal v mládí od vodní potvory Gluma Glumíška v hádankářském souboji a přinesl domů, do své nory Dna pytle v Hobitíně, ze svého dobrodružného tažení s trpaslíky proti draku Šmakovi. Ta cesta tam a zpátky byla vykonána před mnoha desítkami let, nyní se Bilbo už chystá na odpočinek, a tak prsten připadne jeho synovci Frodo Pytlíkovi.

Hobiti jsou zvláštní národek. Dosahují nanejvýš poloviny vzrůstu lidí, odtud také jejich přízvisko "půlčíci", přebývají v norách, samozřejmě ne v nějakých tmavých vlhkých děrách, ale útulných obydlích s pohodlným vybavením a okrouhlými okny i dveřmi. Jsou pracovití, mírumilovní, potrpí si na dobré chutné papáníčko, na holbu piva v hospůdce a rádi zpívají písničky, které si sami skládají. Bilbo si proto, když po návratu z cesty tráví čas poklidným sepisováním zažitých dobrodružství, na prsten ani

nevzpomene, nepoužívá ho, takže nepodléhá jeho kouzlu.

Jenomže čas míru končí, mocnosti zla se opět vzchopily z porážky a na celé Středozemí padá stín. Gandalf předvídá běh dějů příštích, ve starých runách objevil původ a strašnou moc prstenu, a svolává do Roklinky, sídla krále elfů Endora, Bílou radu. Tam odhalí tajemství prstenu, jeho neblahý vliv a též neznicitelnost, neboť prstenu se lze zbavit jedině uvržením do ohně sopky Hory Osudu, kde byl kdysi vykován. Sopka ovšem leží dnes už na území říše Mordoru, která se rozpíná šíř a šíř, jak dobývá kus po kuse části sousedních království, a cesta k ní hrozí tisícerým nebezpečenstvím. Přestože úkol vyhlíží beznadějně, je ustanovena družina devíti statečných, která se podejme vykonat nemožné. Její vedoucí je Gandalf, za elfy Legolas, jasnooký lučištník, za trpaslíky nezdolný Gimli, za lidi Aragorn, osamělý Chodec hraničář a Boromir, syn Denethora, správce Gondorské říše, nejohroženějšího souseda Mordoru. A pak také čtyři hobiti: Frodo Pytlík, dědic, kterému je prsten určen k nesení, Samvěd Křepelka, malý zahradník a Frodův Sancho Panza, Smělmír Smělý a Peregrin Smíšek, zvaný Pipin.

Pout družiny je strastiplná, daleko obtížnější než se vůbec předpokládalo, a jestliže nakonec příběh dopadne dobře, je to pohádkový zázrak. Jenže autor je příliš moudrý, aby viděl zjednodušeně, popisovaná etapa historie sice končí vítězstvím dobra a potřením zla, nikoliv však jeho vymýcením, protože zlo vždy čas od času povstává, aby se pokusilo o neuskutečnitelný sen totálního panství.

John Ronald Reuel Tolkien zemřel v r. 1973. Proslul jako autor dvou pohádkových knih. Před více než čtyřiceti lety vydal první: Hobit aneb cesta tam a zpátky, která vyšla u nás v r. 1979. Teprve druhá, Pán prstenů, vydaná v polovině padesátých let, však, a to ještě s desetiletým odstupem, vzbudila sensaci. A právem. Kdežto Hobit je přese všechny přednosti pořád ještě jen pohádkou, Pán prstenů (6 dílů + dodatky, v překladu 979 strojopisných stran) mnohými rysy připomíná mohutnou ságu, které předchází Hobit jako nevinný úvod. Prohloubil se zdroj obdivuhodné fantasie, pronikavého vidění lidských osudů a běhu věcí, dílo není tolik mělkou alegorií, nýbrž skutečným dílem se všemi náležitostmi. Panu profesoru Tolkienovi se podařilo vytvořit nový svět.

Ne nadarmo se zabýval lingvistikou, jazyková úroveň jeho prací je mimořádná, stačí si povšimnout bohatství jmen hrdinů a místopisu, jemného rozlišení rovin, neomylně nasazených v rozmanitých laděních. Takto například hovoří princezna Éowyn s dozorčím Domu uzdravení:

"...je pro mne krajně zvláštní věc, že uzdravující ruka vládne i mečem. Dnes tomu tak v Gondoru není, ačkoliv to tak bývalo, mají-li staré příběhy pravdu. Dlouhá léta však uzdravovatelé už jen záplatují trhliny, které nadělali muži s mečem. I bez nich bychom ovšem měli pořád práce dost: svět je plný ran a neštěstí a není třeba je množit válkou."

"Stačí jen jeden nepřítel, aby zplodil válku, nemusí být dva, pane dozorčí," odpověděla Éowyn. "A ti, kdo nemají meče, pořád ještě mohou mečem zahynout. Chtěl bys, aby gondorský lid sbíral jen bylinky, když Temný pán sbírá vojska? A není vždy dobré být uzdraven na těle. Ani není vždy zlé zemřít v bitvě, třeba v kruté bolesti. Kdybych směla, volila bych v této temné hodině to druhé."

Nebo namátkou: ...Ale ráno, když Faramir vyšel z Domů, uviděl ji, jak stojí na hradbách; a byla celá oblečena v bílém a na slunci se blyštěla. Zavolal na ni a ona sešla, a procházeli se po trávě nebo spolu usedali pod zelený strom, jednou mlčky, jednou v rozmluvě...

...Tak stáli na zdech Gondorského města a zvedl se veliký vítr a vál, a jejich vlasy, havraní a zlaté, se propletly, když zavlály v tom proudu. A Stín odešel a Slunce bylo odestřeno a světlo zazářilo; a vody Anduiny svítily jako stříbro, a ve všech domech města zpívali lidé radostí, jež jim vytryskla v srdcích ze zdroje, který nechápali. A než se slunce schýlilo s poledne, od východu přiletěl veliký orel a nesl nedoufané zprávy od pánů Západu a volal:

Zpívejte, lidé věže Anor,
vždyť Sauronova říše navždy padla
a Temná Věž je svržena.

Zpívejte, radujte se, lide Strážní věže,
vaše stráž marná nebyla
a Černá brána v troskách leží
a prošel jí váš král.
Je vítěz.

Zpívejte, těšte se, všechny Západu děti,
váš král zas přijde, přichází
a bude bydlit mezi vámi
po všechny dny vašich životů

Strom, který uschl, obnoví se,
vysoko jej on zasadí
a městu bude požehnáno.

Zpívejte, všichni lidé!
Ze tmy a tísně tmou do jitra jel
slunci on zpíval, zasvítil se meč.
Naději vzkřísil, v naději skončil;
nad smrtí, strachem, nad sudbou sám stoupá
ze žalu života na výšiny slávy.

A závěrečné poznání Frodo Pytlíka v rozpravě se Samvědem, když se hobitští šlechtici vrátili z vítězného zápasu a znovu museli bojovat se zlem, které se mezitím uhnízdilo v jejich vlastní zemi:

"...Pokoušel jsem se zachránit Kraj a zachráněn byl, ale ne pro mne. Tak to musí být často, Same, když jsou věci v nebezpečí: někdo se jich musí vzdát, musí je ztratit, aby ostatním zůstaly."

Pán prstenů je podivuhodná kniha, i když letitá, a její překlad byl pořízen teprve nedávno. Další pokračování epopeje, které pod názvem Silmarillión už Tolkien nestačil za svého života zredigovat, by se nemělo totiž dostat do rukou zájemců v našich krajích s takovým zpožděním.

Bude-li to opět poetické dílo o cti, statečnosti, odvaze a víře v dobro, o cestě, která vykovává šlechtice i z pálčlověka, je na co se těšit.

Listopad 1982 Karel Pecka

PROČ PÍŠI GEORGE ORWELL

Od velmi raných let, snad od pěti či od šesti, jsem věděl, že až dorostu, stanu se spisovatelem. Mezi sedmnácti a čtyřiadvaceti jsem hleděl tu myšlenku zapudit, ale zároveň jsem si byl vědom, že se tím dopouštím násilí na své přirozené povaze a že se dřív či později musím dát do toho a psát knihy.

Narodil jsem se jako prostřední ze tří dětí, ale na obě strany mě oddělovala pětiletá mezera a otce jsem před svým osmým rokem skoro ani nevídal. Z těch i z jiných příčin mě jaksi tížila osamělost a brzy jsem propadl nepříjemným manýrám, jejichž vinou jsem po všechna školní léta zůstal neoblíben. Jako osamělé dítě jsem si navykl vymýšlet příběhy a rozmlouvat s imaginárními lidmi a řekl bych, že mé literární ambice byly od samého začátku promíseny pocitem oddělenosti a nedocenění. Uvědomoval jsem si jistou obratnost v zacházení se slovy i schopnost čelit ošklivým faktům a budilo to ve mně dojem, že si tím vytvářím jakýsi soukromý svět, kde se mi vrací, co ztrácím neúspěchem v každodenním životě. Přitom by všechno, co vážného - to jest vážně zamýšleného - jsem v dětských a chlapeckých letech sepsal, nevydalo víc než půl tuctu stránek. Svou první báseň jsem napsal či vlastně nadiktoval matce ve čtyřech nebo v pěti letech. Vzpomínám si jen na to, že byla o tygrovi a že ten tygr měl "stoličnaté zuby" - docela pěkný výraz, jenže mám pocit, že šlo o plagiát básně, která začíná "Tygře, tygře," a napsal ji Blake. Když propukla válka 1914-18, napsal jsem ve svých jedenácti patriotickou báseň, kterou otiskly místní noviny, jak se o dva roky později stalo i s tou, jež se týkala Kitchenerovy smrti. O něco později jsem čas od času psal špatné a obvykle neukončené "přírodní básně" ve slohu [redacted] 18. století. Taky jsem se asi dvakrát se strašným neúspěchem pokusil o povídku. To je úhrn zamýšleně vážné práce, kterou jsem za celá ta léta skutečně zapsal na papír.

A přece jsem se celou tu dobu v jistém smyslu zabýval literární činností. Především šlo o věci na objednávku, které jsem produkoval rychle i snadno a bez velkého vlastního potěšení. Krom školních prací jsem psal vers d'occasion, polokomické básně, jež mi šly od ruky s pohotovostí, dnes pro mne udivující - ve čtrnácti jsem za týden napsal celou rýmovanou hru napodobující Aristofana - a pomáhal jsem vydávat tištěné i rukopisné školní časopisy. Byly to nejubožejší burleskní záležitosti, jaké si dokážete představit, a dával jsem si na nich záležet mnohem méně, než bych si teď dal záležet na žurnalistice nejnižšího řádu. Ale spolu s tím vším jsem patnáct let či déle konal literární cvičení zcela jiného druhu: vytvářel jsem soustavný "příběh" o sobě, jakýsi deník existující jen v mé mysli. Domnívám se, že je to u dětí a dospívajících zvyk zcela obecný. Ve velmi útlém věku jsem si obyčejně představoval, že jsem například Robin Hood, a viděl se jako hrdinu vzrušujících dobrodružství, ale dost brzy ten můj "příběh" přestal být hrubě narcisistický a čím dál víc se z něho stával pouhý popis toho, co jsem dělal a viděl. Celé minuty mi bez přemýšlení běhávaly hlavou takovéhle věty: "Zprudka otevřel dveře a vstoupil do pokoje. Žluté sluneční paprsky, pronikající mušelínovými záclonami, šikmo dopadaly na stůl, kde vedle kalamáře ležela zpola otevřená krabička zápalek. Pravou ruku měl v kapse a vydal se napříč pokojem k oknu. Dole v ulici žíhaná kočka honila uschlý list," atd., atd. Tenhle návyk mi vydržel až asi do pětadvaceti a přetrval tedy má neliterární léta. Třebaže jsem správná slova musel hledat a skutečně je hledal, připadalo mi, že se o ty popisy pokouším skoro proti své vůli, jakoby nutkán něčím zvenčí. "Příběh", myslím si, určitě obrážel slohy různých autorů, jež jsem v tom či onom věku obdivoval, ale pokud se pamatuji, vždy si uchovával tu puntičkářskou popisnost.

Když mi bylo asi šestnáct, náhle jsem objevil radost z pouhých slov, to jest z jejich zvuků a asociací. Z veršů ve Ztraceném ráji -

So hee with difficulty and labour hard
Moved on: with difficulty and labour hee -
/tak se on s nesnází a s těžkou námahou
hnul vpřed: on s nesnází a námahou/

které mi teď nepřipadají tak nádherné, běhal mi mráz po zádech; a to, že tam bylo psáno "hee" místo "he", přidávalo na rozkoši. Pokud šlo o popisování věcí, v tom jsem se už dokonale vyznal. Dá-li se tedy říci, že jsem už tenkrát chtěl psát knihy, je jasné, že to měly být obrovské naturalistické romány s nešťastnými konci, plné podrobných popisů i poutavých přirovnání a právě tak plné krasomluvných pasáží, kde se slov zčásti užívá pro jejich zvuk. A Barnaby dny, můj první dokončený román, který jsem napsal ve třiceti, ale plánoval mnohem dřív, skutečně na takovou knihu vypadají.

Podávám všechny tyhle informace o pozadí svého spisování, protože podle mne nelze odhadnout autorovy pohnutky, aniž víme něco o jeho raném vývoji. Náměty mu určí doba, v níž žije - platí to přinejmenším o bouřlivých a revolučních dobách, jako je ta naše -, ale než vůbec začal psát, nabyl už určitého emocionálního postoje, z něhož se nikdy zcela nevymaní. Nepochybně je jeho úkolem, aby ukázal svůj temperament a zabránil svému uváznutí v některém nezralém stadiu či v nějaké svrácené náladě: vyprostí-li se však z raných vlivů úplně, zabije tím své podněty ke psaní. Ponechám-li stranou potřebu výdělku, existují podle mého soudu čtyři velké pohnutky ke psaní, přinejmenším ke psaní prózy. Jsou přítomny v různých stupních ve všech autorech a v každém z nich se jejich proporce čas od času mění podle ovzduší, v němž autor žije. Zde je výčet těch pohnutek:

I/ Čirý egoismus. Touha, abychom vypadali chytře, aby se o nás mluvilo, aby se po smrti na nás vzpomínalo, abychom vyzráli na dospělé, kteří se k nám v dětství stavěli zády, atd. atd. Je podvod nemat se k tomuhle jako k pohnutce, a to silné. Spisovatelé mají tu příznačnou

vlastnost společnou s vědci, s malíři, s politiky, s právníky, s vojáky, s úspěšnými obchodníky - zkrátka s celou nejvyšší vrstvou lidstva. V převážné části svého úhrnu nejsou lidské bytosti pronikavě sobecké. Kolem třiceti se vzdávají individuální ctižádosti - v mnoha případech se k dokonce skoro vzdávají vědomí, že vůbec jsou individualitami - a žijí hlavně pro jiné či je dřina prostě přidusí. Ale existuje i menšina nadaných, svéhlavých lidí, rozhodnutých žít život po svém až do konce, a do té vrstvy spisovatelé patří. Řekl bych, že vážní autoři vcelku jsou ješitnější a egocentričtější než žurnalisté, i když je peníze zajímají méně.

II/ Estetické nadšení. Vnímání krásy ve vnějším světě či na druhé straně ve slovech a v jejich správném uspořádání. Potěšení z účinku jednoho zvuku na jiný, z pevnosti dobré prózy či z rytmu dobrého příběhu. Touha podělit se o zkušenost, kterou pociťujeme jako cennou a neradi bychom o ni někoho připravili. Estetická pohnutka je v mnoha spisovatelích velmi slaboučká, ale i pamfletista či autor učebnic mívá zamilovaná slova a fráze, jež se mu líbí z neutilitárních příčin; nebo v něm mohou budit silné pocity otázky typografie, šířky okrajů a podobně. Žádná kniha nad úrovní jízdního řádu není zcela zbavena estetických zřetelů.

III/ Historický impuls. Touha vidět věci, jak jsou, zjišťovat skutečná fakta a shromažďovat je pro použití potomstva.

IV/ Politický záměr - za použití termínu "politický" v jeho nejširším možném smyslu. Touha postrčit svět určitým směrem, změnit představu jiných lidí o tom druhu společnosti, o niž by měli usilovat. A opět, žádná kniha není doopravdy zbavena ani politického stranění. Názor, že by umění nemělo mít s politikou nic společného, je sám politickým postojem.

Lze snadno pochopit, jak ty různé impulsy jistě mezi sebou válčí a jak se nepochybně mění od osoby k osobě i od doby k době. Svou při-

rozeností - myslí-li se "přirozeností" stav dosažený na počátku dospělosti - jsem člověk, v němž tři první pohnutky převažují nad čtvrtou. V pokojné době bych asi psal umělkované či jen a jen popisné knihy a možná že bych si skoro ani neuvědomoval, pro co politicky jsem. V daných okolnostech jsem byl donucen stát se jakýmsi pamfletistou. Napřed jsem strávil pět let v nevhodném povolání/u Indické imperiální policie v Barmě/, pak jsem zakusil bídu a pocit prohry. Zvětšilo to můj přirozený odpor k autoritě, prvně jsem si tím zplna uvědomil existenci dělnické třídy a ono barmské zaměstnání mi už předtím umožnilo trochu pochopit povahu imperialismu: ale přesnou politickou orientaci mi ty zkušenosti poskytnout nedokázaly. Pak přišel Hitler, občanská válka ve Španělsku atd. Ještě ani koncem roku 1935 jsem nebyl schopen dospět k pevnému rozhodnutí. Pamatuji se na básničku, kterou jsem tehdy napsal a vyjádřil tak své dilema:

Moh jsem být šťastným farářkem
dvě stě let dřív se narodit:
ukončiv kázání o soudném dnu
pod svoje ořechy bych used snít.

Zrozen však, běda, ve zlý čas
já minul se s tím přístavem:
vyrost mi knírek nad ústy
a kněžský stav dnes chodí oholen.

A přesto jsme si užili,
snadno v nás bylo vzbudit smích:
neklid jsme posílali spát
pohoupáváním ve větvích.

Z nevědomosti jsme se hlásili
k radostem nyní ztichlým v nás:
pěnkava pípla v jabloni
a nepřítel se třás.

Však dívčí břicha, meruňky,
běličky v proudu, nad nímž hasne den,
koně i kachny v letu za svítání,
to vše se proměnilo v sen.

A nový sen je zakázán;
radost se ukrývá či pustoší;
koně se robí z ocele
a vsednou na ně tlusťoši.

Jsem červ, co ušlápnut se nekroutí,
jsem eunuch nestřežící harém;
tisknou mě kněz a komisař,
jdu vprostřed jako Eugene Aram

a komisař mi v řevu rádia
předvídá budoucnost,
kdežto kněz slíbil Austina:
řečí má k rozdávání dost.

V noci jsem snil, že sídlím v mramoru,
a bylo tomu tak i ráno:
ne, nejsem pro tenhle čas narozen.
Je kdokoli z nás? Vy snad ano?

Španělská válka a jiné události v letech 1936-7 rozhodly a od té doby jsem věděl, na které straně stojím. Každá řádka vážné práce, kterou jsem napsal od roku 1936, byla přímo či nepřímo napsána proti totalitarianismu a pro demokratický socialismus, jak já jej chápu. Připadá mi nesmyslné domnívat se v období, jako je naše, že se lze při psaní takovým námětům vyhnout. V tak či jinak zastřené podobě píše o nich každý. Jde prostě jen o to, na které jsme straně a jaký postup zvolíme. A čím víc si člověk uvědomuje, že politicky straní, tím víc má vyhlídek, že bude politicky jednat, aniž obětuje svou estetickou a intelektuální integritu.

V uplynulých deseti letech jsem si ze všeho nejvíc přál proměnit politické spisování v umění. Mým výchozím bodem vždycky je pocit stranění, vědomí, že se děje křivda. Když sedám, abych začal psát knihu, neříkám si: "Hodlám vytvořit umělecké dílo." Píši ji, protože existuje nějaká lež, kterou chci odhalit, nějaký fakt, na který chci upozornit, a mým počátečním zájmem je dosáhnout slyšení. Ale na knize či ani na dlouhém článku pro časopis bych nedokázal pracovat, kdyby to nebyl i

estetický zážitek. Kdokoli by měl zájem prozkoumat má spisy, uvidí, že i tam, kde jde o přímou propagandu, je obsaženo mnoho takového, co by profesionální politik pokládal za irelevantní. Nedokáži a nechci se zcela vzdát pohledu na svět, jak jsem ho nabyl v dětství. Dokud zůstanu živ a zdráv, bude mi nadále velmi záležet na slohu prózy, budu milovat povrch země a budu nalézat potěšení ve hmotných předmětech a ve zlomcích zbytečných informací. Nemá smysl, abych se snažil o potlačení těchto svých stránek. Úkolem je, abych své zakořeněné záliby a nelibosti uvedl do souladu s těmi v základě veřejnými a neindividuálními činnostmi, k nimž nás všechny tato doba nutí.

Není to snadné. Vznikají tím otázky stavby a jazyka a nově tím vzniká i otázka pravdivosti. Uvedu jen jeden příklad nesnáze hrubšího druhu, která vyvstává. Má kniha o španělské občanské válce, Pocta Katalánsku, je ovšem kniha otevřeně politická, ale převážně je napsána s jistým odstupem a s ohledem k formě. Velmi jsem se snažil pověčět celou pravdu a přitom neznásilnit své literární instinkty. Krom všeho jiného je tam však i dlouhá kapitola plná citátů z novin i odjinud a hájící trockisty, kteří byli viněni, že se tajně paktují s Frankem. Taková kapitola, jež pro obyčejného čtenáře po roce či po dvou letech ztratí zajímavost, nezbytně knihu zničí. Jeden kritik, kterého si vážím, mě za to pokáral. "Proč jste tam tohle dal?" řekl mi. "Mohla to být dobrá kniha a tímhle jste ji změnil v žurnalismus." Náhodou jsem věděl, co bylo v Anglii umožněno vědět jen velmi malé hrstce, že totiž jsou lživě nařčeni nevinní lidé. Kdyby mě to nebylo rozhněvalo, nikdy bych tu knihu nebyl napsal.

V té či oné podobě se tenhle problém vrací. Jemnější je otázka jazyka a zabývat se jí by trvalo dlouho. Jen se zmíním, že v posledních letech hledím psát méně malebně a exaktněji. Ať je tomu jakkoli, zjišťuji, že člověk v době, kdy jakýkoli sloh svého psaní přivede k dokonalosti, vždy už z něho zatím vyroste. Farma zvířat byla má první

kniha, kde jsem při plném vědomí toho, co dělám, hleděl sloučit v jeden celek záměr politický se záměrem uměleckým. Román jsem teď už nenapsal sedm let, ale doufám další napsat dost brzy. Nezbytně to bude nezdar, protože nezdarem je každá kniha, ale vím poměrně jasně, jaký druh knihy si přeji napsat.

Dívám-li se na poslední stránku či dvě, vidím, že to mou vinou vypadá, jako by mé pohnutky ke psaní byly prodchnuty jen a jen smyslem pro veřejné zájmy. Nerad bych na závěr zanechal takový dojem. Všichni spisovatelé jsou ješitní, sobečtí a líní a u samého dna jejich pohnutek se skrývá tajemství. Psát knihu je strašný a vyčerpávající zápas podobný dlouhému záchvatu bolestivé nemoci. Člověk by nikdy nic takového nepodstoupil, kdyby nebyl poháněn nějakým démonem, jemuž nedokáže odolat ani porozumět. Pokud o tom lze co vědět, prostě se ten démon rovná onomu instinktu, z jehož popudu nemluvně ječí, aby přivolalo pozornost. Ale je ovšem taky pravda, že člověk nemůže napsat nic, co by stálo za čtení, pokud trvale neusiluje zatlačit svou osobu do pozadí. Dobrá próza je jako okenní tabulka. Nedokáži s jistotou říci, které z mých pohnutek jsou nejsilnější, ale vím, které zaslouží, abych se jimi řídil. A když se ohlížím na svou práci, vidím, že jsem tam, kde mi chyběl politický záměr, vždy a bez rozdílu psal neživé knihy a byl sváděn ke krasomluvným pasážím, k větám beze smyslu, k ozdobným adjektivům a vůbec k prázdným řečem.

1947

Přeložil -k-

Chvála sovětských filmů

Už několik let se pídím po sovětském filmu Nedokončená skladba, který natočil režisér Michalkov na motivy Čechovova Platonova. Objevoval se v předměstských kinech, hráli ho jeden nebo dva dny a pak zase na tok, na dva zmizel. Až teprve v letošním Měsíci přátelství, šoupli ho na dva večery do kina Hvězda na Václavském náměstí. V pátek večer byly k mání skoro všechny lístky. Když začalo promítat, sešlo se nás v kině asi dvacet, z toho několik podnapilých teenagerů, kteří vyrušovali, několik důchodců, kteří spali a jeden chrápal tak, že jsme don něho museli strkat a mlaskat, když chrápání zrovna nekorespondovalo s rolí dědy, který na plátně pořád usínal, zatímco společnost se bavila a drama narůstalo a vrcholilo.

Jak už to u Čechova bývá, společnost se schází pomalu, lehce konverzuje, lidé se smějí, vtipkují, ale pod tím, ve slunečném letním dni se jako bouře blíží drama několika lidí, kteří snad mají jednu společnou vlastnost, každý z nich vidí sebe sama jinak, než je a tím i svět kolem něho nabývá vylhané podoby. Každý z nich si sám sebe nějak vysvětluje, aby omluvil jakousi základní nedostačivost v životě a také, aby se nemusel moc namáhat a měl "právo" uspořádat si pro sebe život co nejpříjemněji. Všechny ty lži se během jednoho odpoledne, večera a noci a na zchátralém šlechtickém sídle, kde se žije na dluh, provalí. Osoby, až na dědečka a malého chlapce, se ocitají v pravé situaci, i když i toto je hra, z níž se nemohou honem vylhat, protože jsou zaskočeni. Neobstojí tedy, ztratí masku, zhroutí se samy do sebe, aby zas masku v několika dramatických hodinách pracně vybojovaly, nasadily si ji a mohly se vrátit do bezpečné jistoty svého zpackaného života, když předtím samy nad sebou zaplakaly: jaký jsem to dřív býval čistý a krásný člověk, plný ideálů a co jsem to se sebou udělal?

Stane se všechno, ale nestane se vlastně nic, protože to, co ti lidé žijí není život, ale hra, zahrají si chvíli na pravdu, vzruší je to, jde jakoby o život, ale pravdu má rezignovaná a snad tím zmoudřelá majitelka statku, která, když se jiným zdá, že se jejich životy opravdu trhají na kusy, že se otáčejí v čepech a ubírají se někam do neznáma, v úzkosti z činu, který se nedá vzít zpět, zatímco smysl slov se dá lehce převrátit, je to ona, kdo říká: nic se neděje, všechno bude zase jak bylo. A je. I Platonov, ironik, intelektuál a jakž takž vzdělanec, člověk, který se živí vlastní prací jako učitel a tím morálně převyšuje ostatní, milenec majitelky statku, bývalý milenec její

snachy, úspěšný manžel hloupoučké, ale milé Sášeňky, tento Platonov, který rozehrává hru tím, že se cítí nad společností a každého v ní napadne a obviní z nepravosti, ten se ukáže jako slabý a zakomplexovaný člověk. Není dobrým učitelem, stejně jako jeho bratr není dobrým doktorem, je to jen jejich společenská role a nikoli poslání, protože takoví lidé nedokáží být v něčem úplně, ani v práci ani v životě ani v lásce. Platonov "přece ženatý", odmítne svou milenku statkářku, skoro by se kvůli němu neprovdala za bohatého Porfyrije, který má zachránit svými penězi šlechtické sídlo. Odmítne ji, protože to, co chce, může vždycky mít. Porfyrij chce Platonova zabít, když se prozradí, že on je dlouholetým umuděným milencem jeho Lásky, ale nestane se zase nic. Sofie v náručí Platonova prohlédne, vidí falešný život, který vede po boku degenerovaného šlechtice, nevlastního syna statkářky, v sobě uvidí znovu ono děvčátko, které kdysi Platonova milovalo a chce se tam vrátit, když poslepu se vztaženýma rukama nabízí Platonovovi, že s ním uteče, opustí manžela, kterého předtím zblbla ideály emancipace a altruismu, chce s Platonovem žít "v lásce, chudobě a pracovat", a on se zatím dobývá zamčenými dveřmi do domu, kde spí jeho žena Sášeňka. Potřebuje se u ní zachránit, dveře vyrazí, protože musí mít ke svému hoří publikum, běhá po domě a křičí, jsem nula, už nikdy ničím jiným nebudu, všechno jsem zmarnil a prohrál, a když nenachází Sášenku, ke které by se mohl přivinout, na její měkké hrudi se vyplakat, když všechny vzbudí a oznámí jim své "utrpení", utíká k řece, kde skočí do mělké vody. Neutopí se, jen se udeří a je "zachránen" svou milující a horoucí Sášeňkou, která je jediná čistá, protože hloupá a nevědoucí, tak naivní, že není použitelná do hry. Platonov je očetřen jako malé dítě a oživen jejími opravdovými slzami, Sášeňka si svého milovaného Míšeňku skoro naloží na záda a vynese ho z vody. Zpackal i sebevraždu a ubírá se tedy zpátky do svého života, ztroskotaný a zachráněný, sám nad sebou pláče a bude dál na světě snad jen proto, aby ho Sášeňka, kterou nechce, protože ona touží jen po spořádaném manželském životě, na nic jiného nemá a ví to, mohla někoho milovat a mít iluzi šťastného manželského života. Všechno bude jak bylo. Sofie se vrací ke svému Serjožovi, který dal zapřáhnout a s několika kufry chtěl navždy odjet od své nevěrné ženy, když ji načapal v náručí Platonova, ale usnul v kočáře bez koní, kde ho nachází Sofie a přivine se k němu, protože ji také nikdo nechce. Co by dělal s vyznavačkou pravdy, spravedlivostí a práce, která žije na cizí účet?

Každá z postav ve filmu rozehrála svou roli a vrací se v rozbodujícím okamžiku zpátky, neudělá onen krok do prázdna, v němž by mohla uchopit svůj život. Bude dál snít, toužit po nějaké změně, smilnit, žvanit a přesvědčovat ty druhé a sama sebe o smyšlené pravdě svého

života. Nic se nestane, všechno je zas jako bylo. Nikdo neporušil základní strukturu, vrací se do bezpečí zvyku, nespokojenosti, kverulantství, ideologie, vyvolenosti a pýchy nad tím, že jsou šlechticové, tedy něco lepšího než ostatní. Vrací se do hodlání udělat něco, co nikdy neudělá, ale nepřipustí si to, protože by jinak jeho život ztratil už úplně napětí. Takhle ho má, i když umělé.

Teenageři během představení odcházeli a zase přicházeli, možná jim bylo špatně, ale ne z filmu, ale z nadměrného požití alkoholu, který [redacted] vanul dusnou atmosférou kina náročného diváka. Důchodci spali. Možná tam bylo ještě několik lidí, kterým by se chtělo po rozsvícení zatleskat, ale styděli se, protože věděli, že "to, co mají ti na plátně, mají oni také".

Herecké výkony byly tak skvělé, že se nedají srovnat s žádným výkonem, který vidíme u nás nebo které k nám přicházejí odjinud ze zahraničí. Tatáž chvála se vztahuje na Oblomova a na Dvacet šest dní ze života Dostojevského. První film jsme viděli v počtu sedmi, na druhém jsme byli tři. A to všechno za starou cenu čtyř a pěti korun.

A lidé zatím stojí fronty na chatrný výběr filmů západních produkcí a chodí na ně za dvojnásobné nebo trojnásobné vstupné. Nevím, jestli je to protest nebo už zblbělost publika, které nechce vidět nic, v čem samo je , ale touží se obklopit na dvě hodiny ilusí a sama sebe do ničeho nezatahovat. A to už slyším o dalším prý dobrém sovětském filmu Pět večerů, který také běhává někde po předměstích.

Eda Kriseová

Další příběh osočení

Minule jsem tu psal o historické novele E.Petrové Královská paštika a nazval svou úvahu Příběh osočení. Modelovost této novely poukazuje k odvěké mechanice osočování, a tu si teď můžeme názorně ověřit jaksi přímo v životě. Mladý, dvaatřicetiletý literární kritik Jan Lukeš vydal v Mladé frontě knihu Prozaická skutečnost a s naivitou mladického nadšení ji nabídl veřejnosti jako podnět k polemice, k překonání myšlenkové a umělecké stagnace, kterou kolem sebe konstatuje. Uvěřil výzvám, že povinností kritiky je podněcovat, znepokojovat, odvážně zasahovat do vývoje, jenže neuvážil, jak jsou tyto nesčetněkrát opakované výzvy vlastně míněny. A tak jsme znovu svědky té historie staré, staré: zástup "bdistů" spustil palbu ze spolehlivého krytu na snadný cíl. Josef Peterka v Tvorbě č.44 /"Kniha vážných rozporů, falešných východisek"/ a ovšemže Vítězslav Rzounek v Rudém právu z 20.11. /"Záloha na polemiku?"/ napadli Lukeše osvědčeným způsobem: nepřijali nabídku věcné diskuse, nevyvracejí kritikovy analýzy a závěry, domýšlejí si, co je za nimi, hledají skryté poťouchlosti a jako ohaři jdou po stopách nebezpečné diverze, kterou tuší v kritikově bezelstné otevřenosti, s níž se dotýká některých tabu. Nepotřebují důkazy viny, jim stačí jisté náznaky, podezření, jak to k metodě osočení patří.

Všimněme si tedy nejprve knihy, která zavdala podnět k další kulturněpolitické kampani, a pak teprve způsobů, jímž je vedena.

x x x

Jan Lukeš se ve své studii věnuje výhradně mladé tvorbě a hledá "generační životní pocit" těch, kdo vstupovali do literatury v 70. letech anebo k němu přispívali, byť už publikovali dříve. Všímá si jak prózy, tak poezie a dokonce i té, která se obvykle dává spíš do uvozovek, totiž písňových textů, neboť právě ty podle jeho přesvědčení mají schopnost "autenticky reflektovat realitu, sebe sama i svou generaci". /Proto prý taky nacházejí u mladých lidí ohlas, s nímž se tištěná poezie nemůže vůbec srovnávat/. O tvůrcích předešlé generace se Lukeš zmiňuje jen okrajově, tam, kde mladou literaturu evidentně ovlivnili, což se týká např. Párala, Hrabala, Kainara a zvláště předčasně zemřelého básníka V.Hraběte.

Toto tematické vymezení vychází – jistě dost automaticky – z oné atmosféry, v níž se od sebe příkře a se záměrnou absolutizací oddělila proklínaná, zmatená léta 60. a zcela už ideově obrozená léta 70. Lukeš se přitom odvolává a vlastně navazuje na knihu Jaromíra Pelce Nový obsah /1977/, jenž shledával rovněž příznaky "novosti" v literatuře z počátku 70. let. Toto bezděčně přijaté rozme-

zí dvou za sebou jdoucích desetiletí by našemu autorovi jistě nikdo nevytýkal, zplodily ho přece oficiální ideologické a propagandistické zdroje, jenže to by musel podle zavedeného ritu přitakávat a ladit svůj hlas opatrnicky tak, aby se v nadšeném sboru velebitelů statu quo nijak neodlišoval. A to on kupodivu a ovšemže ke své škodě neudělal.

Těžko mít autorovi knížky za zlé, že se jen v nepatrných zmínkách či spíš narážkách dotýká tak důležitého faktu, jako je vývojová kontinuita literatury či právě její zpřetrhání. Z dobrých důvodů se vyhýbá nebezpečí, jež číhá za hradbou mlčení o uměleckých vrcholcích minulého období. Poctivě se k tomu přiznává - s lítostí, jak praví - , neboť podle něho vyrovnat se cestou dílčích analýz tvůrčího přínosu jednotlivých osobností s 60. léty je nezbytné. Vskutku, těžko mu to mít za zlé, když i tenhle přirozený a samozřejmý požadavek každého seriózního zkoumání literatury doslova rozběsnil strážce ideové jednolitosti kulturní fronty.

Mladý kritik se přitom zapřísahá, že pracuje jen s těmi kritérii hodnocení, jež "skýtá metoda materialistickodialektické analýzy" a touží najít u mladých spisovatelů "syntetickou výpověď o světě", což podle něho předpokládá "vskutku aktivní, dialektický vztah ke skutečnosti". Vyzývá napořád své generační druhy, aby měli odvahu jít do samého středu reality, aby zachycovali to, co je v ní ještě živé a neustálené, a vůbec jeho pohled na literaturu chce být především pohledem na život. Zní to všechno dost známě, ba až banálně, a pro kritika, jenž tak horlí pro postoj bez pověr a iluzí /název jedné kapitoly/, pro osobně zainteresované, aktivní úsilí, "v němž ohled na vlastní osobu hraje roli až poslední", je dost povážlivé, napíše-li, že čtenář a "často ani kritik nemůže vždy bezpečně určit, zda je jejich /tj. tvůrců 60.let/ odmlčení následkem tvůrčí krize, do které se dostali, anebo zda tu více hrají roli důvody mimoliterární". Tady už se opatrnost zvrhla v pokrytectví, ovládající celou dobře zavedenou spisovatelskou obec. A tato kamufláž skutečnosti se vine vlastně celou knížkou, náš autor se prostě tváří, že neví o zemětřesení, které postihlo českou kulturu po roce 1938, že se nepropadly do neexistence její velké osobnosti. Přistoupil prostě -chtě nechtě- na smluvenou hru předstírání, jenže s malým úspěchem. Tato hra má totiž pro toho, kdo během ní /chce přesto vydobýt ze skutečnosti aspoň zrnko pravdy, nesmírná rizika: bude obviněn, že se nepřetvařuje dost a náležitě.

Ale J.Lukeš neměl na výběr, když chtěl uplatnit svou překypující touhu udělat něco s nynější letargií, napravit cosi, pohnout s

krizovým stavem, se stagnací, o níž si štěbetají vrabci na střeše, dát impuls k myšlenkovému oživení, a proto se pustil do boje s otevřeným hledím a záměrně dokonce do textu vložil "řadu skrytých i otevřených polemických invektiv", neboť v polemice je podle něho ukryto nejpřitažlivější koření kritiky a "trvalý zdroj pohybu myšlenek jako nejlepší záruka proti umělecké a kritické stagnaci". Byl dokonce tak zpozdilý a neopatrný, že se nejen nevyhýbal střetnutím s názory oficiálů, kteří co nejhlučněji přesvědčují svět, že nahý král má na sobě skvostné šaty, on je přímo vyhledává, takže si u J.Peterky, V.Rzounka, H.Hrzalové, Št.Vlašína, M.Blahynky apod. přímo koledoval o ránu mezi oči.

Lukeš formuluje své výhrady vůči tvorbě 70. let velmi vyhroceně, netaktizuje, neuhýbá, naopak, střílí někdy jen od boku, ale vždy s bezprostředností, která nemůže nepůsobit sympaticky na nezaujatého pozorovatele. V obecné rovině nachází u mnohých příslušníků své generace /tohle ohražení "u mnohých", "někteří" atd. důsledně dodržuje, to už se naučil nebo mu to poradili v redakci/názorovou indiferenci, morální a citovou lhostejnost a všeobecný konformismus ve stylu "nehas, co tě nepálí". V poezii shledává u dnešních třicátníků podivné lamenty nad uplynulým mládím a zklamání ze světa dospělých a na rozdíl od M.Blahynky, který viděl poslání této poezie v poselství radosti /!/, cítí v ní přimísenu nejednu kapku hořké životní deziluze a skepsi, která prý pramení z pocitu bezmoci změnit svět, jenž zraňuje přímočaré mládí některými svými neduhy, například šířícím se kariérismem, bezohlednou honbou za ziskem či vzestupem maloměšťáckých manýr v mezilidských vztazích. Tady se náš kritik věnuje vlivu, který podle něho měl na mladé básníky V.Hrabě, lépe řečeno nemá na mysli ani tak přímý vliv jako spíš typologickou shodu, vyvolanou obdobným životním pocitem hořké osamocenosti.

Próza je v knize rozdělena na dva úseky: na prózu venkovskou a na prózu s tématikou člověka uprostřed pracovního procesu v průmyslovém prostředí. Práce a vztah k ní má totiž podle autora fundamentální význam pro vytváření a zpětné prověřování základních etických hodnot a norem. Ani tady nejsou jeho nálezky nijak milosrdné. Lyrizace prózy /J.Medek/ má podobu dosti tristní: "stává se zástěrkou myšlenkové chudoby"; u Kostrhuna a Caise řekl nahlas /po V.Novotném, jenž to kdysi napsal v Literárním měsíčníku/, že bez Jana Procházky by tyto romány stěží našly svou příznačnou stylistickou polohu. U tzv. severočeské školy se ovšem nejvíc věnuje J.Švejdovi a taky tomu dá pořádnou herdu do zad, aby se nad svou tvorbou zamyslil: "Jde o to, že nemůže dostatečně plnit své avantgardní společenské funkce taková

literatura, která teprve musí v nekonečných variantách přesvědčovat sebe sama, že charakter a morálka váží víc než moc, sláva a zisk, a to ještě s vnitřní přesvědčivostí značně povážlivou, místo aby usilovala o podchycení co nejširších společenských kořenů jevů, popisovaných doposud převážně jenom jako kosmetické vady jednotlivců". Tady chce ovšem náš kritik na romanopisci něco, o čem sám ví, že je za daného stavu sotva možné. Ale on z takových náročných stanovisek vychází v celé knize, i tady se tváří v duchu přijaté hry, že mimoliterární překážky neexistují a pléduje pro tvořivost, jež má svatou povinnost chránit socialistickou společnost před ochromením a mravní degenerací.

Jiným autorem, u něhož nachází Lukeš vyřčen pocit své generace, je Petr Hájek. Ten "citlivě podchycuje četné příznačné rysy české společnosti sedmdesátých let, jako je bujení konzumního maloměšťáctví na nejvyšší úrovni či sílící zesnobštění a zplošťování života určité části /!/ mládeže, nevyužívá jich však zatím k širší společenské analýze, k hledání zdrojů celospolečenské nákazy". Zase tedy stejný obraz a stejný požadavek: spisovatel nejde ke zdrojům nákazy, kterou vidí, a kritik je s tím nespokojen.

Lukeš prostě konstatuje u většiny mladých prozaiků ulpívání na povrchu jevů, uhýbání před problémy, nechuť pálit si prsty anebo jen "zatímní neschopnost proniknout k podstatě", ale také pragmatický kalkul "s povrchní a bezzubou ‚angažovaností' a ‚státotvorností', jež nikoho nevzruší a nikohos e nedotkne", což je pro něj ovšem důkazem falešného vztahu k realitě dneška. A kritik k tomu nabádavě dodává, aby bylo jasno: "Chápat svět i realitu...,bez pověr a iluzí' neznamená chápat je objektivisticky nezúčastněně: nemít iluze neznamená nemít ideály. Naopak, právě o tyto ideály jde při hledání nových východisek..."

Jak vidět, Lukešovy kritické výpady jsou inspirovány potřebou mít v literatuře zachycen pravdivý obraz života, jeho patos je nesen touhou ozdravit vztah mezi slovem a objektem, odstranit falešné mýty a podívat se na náš ošuntělý svět hrdinským zrakem. Přiznává tedy Ludvíku Němcovi /za novelu Nejhlasitější srdce ve městě/, že zaznamenal s dost ojedinělou odvahou některé ožehavé dobové bolesti, že se například nezalekl tématu emigrace či mravní a politické dvojtvářnosti dnešních úspěšných mužů, ale hned vzápětí musí i tady mít výhrady: "...člověk se však neubrání pocitu, že je to jaksi odvaha v uvozovkách, když na jedné straně se s těmito skutečnostmi všichni téměř denně v praxi střetáváme, a na druhé straně víme, že jejich zobrazení není v poslední instanci tak docela závislé

jen na autorově vůli." To už je ovšem skoro prostořekost. Ale kupodivu, takových míst se jeho oponenti ani netknou! Museli by totiž takříkajíc s barvou ven, leccos provětrat, a to se jim nechce.

/Kupodivu tolerantní je náš kritik k tvorbě Alžběty Šerberové, jejíž prózy a zvláště román Ptáci na zemi a ryby ve vodách označuje za jednu "z umělecky nejpůsobivějších a niterně nejbolestnějších reakcí na známky odcizování v mezilidských vztazích české společnosti sedmdesátých let"/.

Snad už dost jasně vystupuje obrys kritikova naivně nadšeného socialistického postoje a jeho teoretické základny: chápe vztah literatury a společnosti lineárně, spisovatel je mu zobrazovatelem, objevuje pokřiveniny ve společnosti, tlumočí její tendence, odhaluje rozpory, čímž přispívá k jejich řešení a účastní se tak jejího pokrokového směřování. Když už odhlédneme od toho, že tato koncepce je nutně spjata s politickým hlediskem, které není s to postihnout hlavní sféru umění - sféru humanismu /a proto se rozpětí její hodnotové mravní stupnice pohybuje mezi "kladným" a "záporným" hrdinou jako zosobniteli sociálních pólů dobra a zla/, musíme se jen s údivem pozastavit nad kritikovou nepoučitelnou vírou: kdy vlastně socialistická literatura během svého porevolučního vývoje plnila tuto ušlechtile preventivní funkci ochránce etického zdraví a strážce čistoty socialistického ideálu svobody člověka, spravedlnosti, pravdy, zkrátka lidskosti? /Jak je tomu dávno, co Rudé právo odsoudilo v jedné z četných kulturně-politických kampaní stať J.Janů o hygienické funkci umění!?/. S kratičkou výjimkou pokusů v proskribovaných 60. letech nebyla socialistická literatura nikdy s to tuto úlohu hrát, na všechny odchylky od hlásaných ideálů mohla poukázat vždycky až ex post, neboť právě platforma, z níž nás kritik vychází, je přísně svázána s ideologickým hodnocením a to je ovšem závislé na právě převládajícím politickém povětří. Takto chápaná literatura se nemůže emancipovat pro to, co na ní mladý kritik požaduje proto, že slouží a zhusta jen spíš posluhuje dobově podmíněným a přísně střeženým konvencím.

Skutečně velká literatura přece není jen zobrazovatelem života, originální umělec projektuje svým dílem svůj vlastní svět, svůj niterný řád lidskosti, svou vizi duchovní a citové velikosti člověka, jeho hledání sebe sama. Jen odbočkou poukazuju na to, že sovětská próza se v četných představitelích onoho ideologicky úzkoprsého pojetí zbavuje a že u takového Rasputina, Těndrjakova, Bělova a naposledy třebas i v Ajtmatovově Stamici Bouřné nevystačíme s metrem "kladnosti" či "zápornosti" postav, jejich hrdinové jsou ztělesně-

ním rozporuplného, tragického lidství, neustále ohrožovaného ztrátou dějinných souvislostí, jež jediné jsou s to garantovat poměrnou pevnost morálních společenských zákonitostí a zabezpečit člověku vědomí jeho důstojnosti jako jednomu z nekonečného článku pohybu od chaosu k zákonnosti, od zvlčilosti k toleranci, od nevědomosti k pochopení světa kolem něho a svého místa v něm, svého osudu.

J. Lukeš přistoupil nejen na hru předstírání, ale i na základní pojetí literatury jako svébytné sice, ale přece jen bezpečně ovládané "páky" v soustavě ideologického řízení společnosti, má pro tvorbu svých vrstevníků přímočaré měřítko, jímž poměřuje, jak zdařile tlumočí to, co je zřejmé každému normálně vidoucímu a chce na ní, aby šla nad to, aby byla jaksi bystrozraká a viděla hloub. To je hezké. Jenže tady už se dostal na území ze všech stran zaminované, po němž se mohou pohybovat jen dobře v této roli vycvičení ideologičtí opatrníci. Prostořeký, bezohledně upřímný kritik tedy musel v každém případě šlápnout na nastraženou minu, která jeho dobře míněné dílo rozmetala jako cosi cizorodého a - jak zní označení dosti staré - pomlouvačného.

x x x

Už v doslovu ke knize se od ní její lektor M.Blahynka značně distancoval, hlavně proto, že prý nepřihlíží dost pozorně k momentům kontinuity, jež se staly v 70.letech významným rysem literatury, "v níž měla spolupráce generací vrch nad generačními rozpory a v níž se právě díky pospolité práci autorů starších a mladších podařilo překonat krizi z konce let šedesátých". /Dodávám jen, že Lukeš nikde o generačních rozporech nemluví/. Nicméně i Blahynka považuje knihu aspoň za "zálohu pro polemiku". Ale toto ohražení bylo příliš mírné. V.Rzounek jako mluvčí ideologického centra usoudil, že neměla vůbec vyjít, není nad ní o čem diskutovat, o čem polemizovat, všechno je jasné, na svých místech a kritikovy pokusy navázat jakýsi dialog o současném stavu odsunul do říše snů. Ještě vyčinil druhému lektorovi Fr.Buriánkovi a udělal nad knihou velký otazník a pak vykřičník, vyjádřil totiž údiv nad tím, že vůbec vyšla, nad tou drzostí mít jiný než oficiální názor a pak nezapomněl na výstrahu všem dalším potenciálním pošetilcům mezi mladou generací, aby jim zašla podobná chuť znepokojovat pospolitou práci všech poctivých atd. atd. Ti mladí mají totiž zřejmě vůbec jiné představy o literární a životní morálce, jak to dokládají Lukešovy rozbory a koneckonců i sám fakt, že se kniha objevila. "Oni se jim zkazí," řekl kdysi L.Vaculík nad prvními mladými "ochotníky" po roce 1968. Zřejmě už od toho není moc daleko.

V poznámkovém aparátu doložil J.Lukeš citací veršů z let 60. a 70., že J.Peterka udělal ve své poezii to, co kdysi u I.Skály označil M.Kundera slovy "vyskočil sám ze sebe". Ve své polemice se ovšem Peterka nepřizná k tomu, že v Lukešově knize taky nějak figuruje jako příklad nepříliš povzbudivý a tváří se jaksi nadosobně, což znamená, že nemusí vybírat slova a dodržovat pravidla slušného souboje. Podle něho je Lukešova kniha "pubertální hanopis s politicky potměšilým půdorysem", její autor "ve svém fanatismu zapadá až do bláta skupinového sektářství/!/, jestliže nepokrytě míří k atomizaci a pluralistickému rozkladu současné literatury/?/, jestliže pod hlavičkou kritiky mladých napadá hlavní linii i program české literatury 70.let". Jak je ten slovník a žonglérství ambiciózního básníka cítit zatuchlinou dogmatických výpadů z 50. let! A jazyk ho taky zradil! Tehdejší postoje, tehdejší názorové schéma a celý mechanismus obviňování z ideologických hříchů jsou totiž zcela totožné s těmi dnešními. Všechno se vrátilo na kruhy své, situace kulturních pogromů se opakují pouze v mírných obměnách, a jen ty cifry u určení let jsou jiné.

U takového způsobu polemiky nezáleží na přesné a věcné argumentaci, ale na břesknosti slov. V tom halasu rozhořčený polemik ani nepozoruje, že si protiřečí. Odvolává se například na I.Skálu, jenž prý v článku Oč se přeme /z r.1965/ ukázal, že kulatý pojem autenticity, s nímž operuje i Lukeš, "pojme vše a nic a je často diplomatickým ekvivalentem apolitičnosti". Ale o pár odstavečků dál se vehementně hlásí jako básník k "válkovské autenticitě"... Peterka chce však Lukeše přistihnout nejen u politických potměšilostí, ale zasáhnout ho jaksi v jeho filozofických základech, odhalit jeho světonázorové ledví: Lukeš prý pojímá životní skutečnost v duchu "dialektiky konkrétního" jako prozaickou každodennost, "v níž vyhasl dějinný rozměr". Kde se tu najednou vzala, byť takhle zpotvořeně pochopená, Kosíkova kniha? To zřejmě z pozadí pošeptal básníkovi někdo filozoficky ctižádostivý, leč neuspěvší jako filozof, aby náš polemik mohl uzavřít svá obvinění "na úrovni", totiž položením sugestivní otázky, jak se v takových případech dělává /stejně to ovšem udělal v závěru svého článku i V.Rzounek, je to prostě všechno podle jednoho osvědčeného mustru/: "A tak tedy nezbývá než Janu Lukešovi položit otázku, co myslí onou ‚věcí, o kterou běží'. Neboť jeho spis nepřesvědčil, že nám běží ani o tytéž věci, ani o tytéž ideály, ani o tutéž životní realitu." /Citát je prosím přesný, ta jazyková stvůra vyšla z dílny básníkovy/.

V takto formulované otázce je už implicite obsažena odpověď,

totiž že Lukešovi běží o něco jiného než "nám", patrně o něco ne zrovna ideologicky počestného, má zřejmě jiné ideály, patrně protisocialistické a rozhodně protireálněsocialistické. To postačí, aby protivník byl zdiskreditován. Většina přijme náznaky viny za prokázanou vinu, jak to v každém příběhu osočení je pravidlem.

Obsáhlý článek V.Rzounka je pokud možno ještě víc nesen duchem minulosti. Tento velikán dnešní literární vědy a kritiky, jenž se jím stal přesně podle Cincibuchových veršů: "dosáhnout cíle první můžeš i tak,/ že znemožníš cestu ostatním"/ se ani nenamáhá, aby cokoli z Lukešovy knihy vyvrátil. Stejně jako Peterka vypálí na nebohého mladíka hned z nejtěžšího kalibru: obviní ho z politického opozičnictví, neboť prý v jeho stanovisku k 60. létům "je odmítnut proces konzolidace socialistické literatury na počátku sedmdesátých let". Jak k tomuhle nebezpečnému ortelu Rzounek došel? Prostě jen ocitoval jako argument tento text knihy - opisuju ho z RP: "Zatímco ...literatuře padesátých let byla dána možnost plynulého sebepřekonání, jehož plodem se stala v šedesátých létech...řada vrcholných děl /neuvádí ovšem, koho myslí - V.R./, nebyla stejná možnost dána literatuře let šedesátých, kterou politický vývoj znehybnil v ustrnulém gestu, z něhož jako by nebylo východiska." Rzounek umí tu hru předstírání tak dokonale, že pro něj prostě není vůbec pravda, že literatuře 60. let nebyla dána možnost sebepřekonání, nikdo přece nikoho nevyobcovával, nebyli umlčeni tvůrci na vrcholu svých uměleckých možností, a basta. Kdo si myslí něco jiného, je odpadlík od víry pravé a podle toho se s ním zatočí!

Z tohohle osočení vysoce postaveným "bdistou" v jisté situaci nevyvázne ani protřelý matador, natož začínající kritik.

Tam, kde jsou v knize jisté závěry, postaví proti nim Rzounek závěry jiného kritika otištěné v Rudém právu, jež jsou už tím pro něj směrodatné; po tom, kdo z těch dvou má pravdu či je blíž pravdě, vůbec nepátrá. Tam, kde Lukeš vytýká Kostrhunovi uměleckou nepřesvědčivost, převypráví Rzounek obsah románů, aby doložil, jak jsou významné - ideologicky. U mladého kritika vyciťujete v jeho zápalu jistou bolest, to, proti čemu brojí, zřejmě ctí i s těmi nedostatky, jenže by je chtěl prostě odstranit. Ze Rzounka zrovna tryská bohorovnost ke všemu, co kritika rozdírá, vůbec se neníní jeho závěry zabývat. Má jedinou obavu: jen aby se nic nepohnulo, aby stojaté vody dál hnily, protože jinak by se "nám" mohla opakovat ta strašlivá léta, kdy v diskusi musel každý sám za sebe prokázat, zač stojí a mohl se prosadit jen kvalitní uměleckou či vědeckou či kritickou prací. Něco takového je pro lidi jemu podobné něco

jako noční můra, která jim nedovolí klidně spát.

Rzounek si dobře osvojil jako polemik jediné spásné pravidlo těch, kdo se nebijí za sebe a své názory, ale za cosi "vyššího", nadosobního, co je taky chrání před odplatou repliky: nebojuje proti silným stránkám Lukešovy knihy, aby vyvrátil její pádné argumenty, nepotírá jeho případné omyly se záměrem vzít jim působivost svodu pro jiné; nikoli, podle řádu vedení bitev vyráží směrem, kde je odpůrce nejzranitelnější, neboť mu ani nejde o názorové střetnutí, nejde mu o to, aby na bitevním poli polemiky zůstaly pobité nesprávné ideje, ale mrtvola - politicky odstřelený odpůrce. Působivost "mylných" názorů, které přece k polemice vedly, zůstane ovšem v tom případě nedotčena, protože o ně polemika ani nezavadila, ale hlavního účelu bylo dosaženo: byl odrovnán odpůrce a zastrašen případný další zoufalý odvážlivec, který by mohl brát vážně svou úlohu socialistického kritika, toužícího po nápravě.

x x x

Z obou povýšeností překypujících polemik čiší nahony jejich sil: nepřipustit diskusi o skutečném stavu věcí v literatuře a přes ni o životě a hlavně zabránit za každou cenu každému pokusu zamyslet se nad kontinuitou 60. a 70. let, nad skutečným uměleckým přínosem těch, kdo byli umlčeni. J.Lukeš s odvahou a naivitou svého věku se chtěl podívat pravdě do očí a vyvodit z ní závěry. Ale dobrá vůle přece nikdy neuchránila v této společnosti nikoho, kdo zatoužil po změně "od kořene". Ať se sebevíc zaklínal poctivou snahou pomoci, byl obviněn z kacířství a promptně mu byly ukázány "nástroje" pro kacíře uchystané... Všechno se to opakuje s tak nepatrnými obměnami, že ani pro toho třetího, který to pozoruje ze strany a měl by se tedy smát, to není žádná velká zábava. Příběh osočení žel končí v životě méně útěšně než v literatuře - ovšemže, v próze se vskutku nebydlí - takže se asi sotva najde šlechetný a obětavý přítel, jenž by za osočeného nasadil vlastní kůži jako v Královské paštice doktor.

Smutno je na světě, pánové...

Milan Jungmann

Petr po letech

Rád čítám knihy a hry, na které jsem přísahal před nějakými patnácti nebo dvaceti roky. Nejsou to setkání vždycky příjemná, ale zato téměř pokaždé užitečná a poučná.

Minulý týden jsem šel znovu na Černého Petra. Dávali ho v premiérovém kině a dělali mu dokonce reklamu. Bylo vyprodáno, v sále převládalo mladé publikum, dobře se bavilo a já rovněž.

Petrovi, jeho kamarádce Pavle a panu Pucholtovi, který neodolatelně hrál zednického učně a volal své "Sleduj mě!", je dnes málem tolik, jako tenkrát tatínkovi, co ho na plátně představoval pan Vostrčil. Čas je neúprosný. Nedávno si mi bývalý rockový průkopník z počátku šedesátých let posteskl, s jakou úzkostí očekává dceru z diskotéky a jak se musí ovládat, aby neztropil scénu zakončenou kázáním. Podezírám ho, že se ovládá špatně. Vždyť i mně se některé věci jeví jinak. Také na Černém Petrovi. Tenkrát jsem obdivoval režisérovu práci s prodlevou, která vnášela do dialogů autentickou atmosféru trapnosti a neporozumění. Dnes mi některé prodlevy připadaly přece jen trochu dlouhé. Patos generační polemiky zeslábl, pokud se vůbec nevytratil. Kreaci pana Vostrčila miluju sice stále, ale jeho otcovský ubuismus dostal spodní tón zoufale umanuté starosti o syna. Nesměl jsem se mu s takovým nadhledem jako mí sousedé a sousedky. I Petr byl trochu jiný. V roce premiéry jsem v něm viděl oběť poměrů. Jen jejich vinou byl takový bezradný a ztracený, protože co si měl vlastně počít? Teď se jeho portrét zpsychologizoval. Ten roztomilý chlapec je přece syn svého otce. Nevypěstoval si svůj infantilní životní postoj sám, ale už je v jeho zajetí. Za dvacet let bude otcem šestnáctiletého mladého muže. Jakým otcem a jakého muže?

Neviděl jsem Let nad kukaččím hnízdem, ale myslím, že rozumím pohnutce, která vedla k románu Kena Keseye jako k předloze. Přesná tragikomická charakterokresba byla Formanovi vlastní od začátku stejně jako ryze filmová řeč. Stačilo, aby potkal své lidi a svůj příběh, jako básníci potkávají básně.

Zkrátka: Zajděte si na Černého Petra, je to pořád moc dobrý film.

mu

Není práce jako práce

Velká česká herečka Hana Kvapilová měla trápení. Dostávala sice velké role, tvořila v souladu se svým uměleckým názorem, zaslouženě si vybojovala velkou oblibu u publika, zvláště u nepředpojatého, ale zároveň vyvolala závist méně šťastných kolegyň a stala se terčem nepříjemných intrik a osobních útoků v tisku. Předhazovali jí zejména, že je "jenerálovou přes činohru", což byla nechutná narážka na jejího o osm let mladšího manžela Jaroslava Kvapila, který byl tehdy u naší první scény dramaturgem a taky tam režíroval. Nechme stranou okolnost, která způsobila, že se museli umělci protichůdné orientace a výrazně nestejného talentu, jako byly například Kvapilová a Benoniová, vejít pod jednu uměleckou a organizační střechu. Atmosféra to byla bezpochyby v mnohém nezdravá a paní Kvapilovou stálo mnoho sil a hodně se nasoužila, než ji překonala. Musela dát výpověď. Protřelý ředitel a nepřátelsky naladěný intendant si naštěstí uvědomili, že tak daleko to hnát nemohou. Zvýšili herečce gáži, přislíbili velkou a vytouženou roli v Ibsenově Paní z námoří a manželovi premiéru jeho vlastní hry Oblaka.

Takhle to vypráví Jaroslav Dietl ve své televizní hře Spor herečky Kvapilové, třetí části triptychu na téma vnitřních i vnějších konfliktů spjatých s historií našeho jubilujícího uměleckého ústavu. Netroufám si soudit, jaká byla Hana Kvapilová skutečně. Tři roky před hrdinčinou smrtí, kdy se Dietlův příběh odehrává, byly podle všeho dramatické. Na televizní obrazovce v roce 1982 působila titulní postava jako rozmazlená prominentka.

Mnozí jsou nicméně přesvědčeni o tom, že prý umělec vyžaduje zvláštní ohledy. V knize Radovana Lukavského Být nebo nebýt, Monology o herectví, je to formulováno černé na bílém:" Jistěže všichni ostatní spolupracovníci 'mají také nervy' a právo na stejný ohled a dobré zacházení. Jenže u nich je to otázka lidské a společenské slušnosti, kdežto vůči herci pracovní povinnost. U jiných není pracovní výkon a jeho výsledek tak přímo závislý na subjektivních podmínkách a citových proměnách. Nálada pracovníka nemůže vést ke změnám v sestavení scény nebo v součtech na mzdové listině, ale změní nebo pokazí hercův vždy do značné míry subjektivní výkon. Nikdo si nenosí do práce ani vlastní nářadí, ani svůj psací stroj, nikdo taky při práci za scénou či v kanceláři není ohrožován trémou. Jen herec musí vsadit do hry, to jest pří-

mo do výrobního procesu, své nervy jako pracovní nástroj, ba jako živou součást odváděného díla, a ještě při tom o výsledek trne jako nikdo jiný. Není tedy práce jako práce."

Je to na pohled věcné stanovisko: Na všechny pracovníky divadla takové ohledy ~~xxxxxxxxx~~ uplatňovat nejde, i když by to bylo ideální. Náš umělec to ví, přijímá to a počítá s tím. Dokonce se o ty své výhody hlásí a tak trochu vyhrožuje: Nebude-li zvýhodněn, může se, nedej Bůh, zkazit celé dílo. Jenže to dílo je posvěceno nikoli předem, nýbrž až potom. Úmysl neznamená nic, všechno ospravedlňuje teprve výsledek. Dovolávat se tedy výsad z titulu umělecké profese je nesoudnost a nestydatost vůči všem spoluobčanům uvnitř i vně divadla, kteří pracují poctivě a ~~x~~ za podmínek, jaké se v kraji ustálily, to jest - řekněme - za podmínek obyčejně lidských.

Milan U h d e

Zpráva o knihu.

Přes přátelská upozornění v tajné literární veřejnosti, jen ne v kritice, která neexistuje, se člověk dovídá, že vyšla zajímavá kniha slovenského autora, že vyšla v normálním nakladatelství a že se už nedostane koupit a že si ji člověk musí půjčit. Přečetl jsem si vypůjčenou knihu Rudolfa Slobody "Rozum", abych zjistil, zda je skutečně zajímavá, zda je zajímavá i pro mě a nejen tím, že prošla censurou.

Mu, soudím, že je to skutečně zajímavá kniha. Především proto, že obchází všechny umělé požadavky na literaturu a vytváří pravou lidskou skutečnost. V jejím středu stojí podivný hrdina, scénarista filmového studia na Kolibě. Tento podivný hrdina nic o sobě netají a s jakýmsi starým slovenským smutkem vypravuje o sobě a o svém lidském okolí samé smutné všednosti, které se navrší po téměř čtyřech stech stránkách v kopec deprivačního materiálu o údělu myslícího člověka v této době. Na první pohled je vidět, že kniha je nevšímavá k autocensurním signálům, které vycílá podvědomí každého píšícího člověka. Vypadá to, jako by knihu ani nenapsal spisovatel, ale někdo, kdo vůbec neví, jak to v literatuře chodí. Slobodův román působí na mnoha místech dokonce insitně, mimo jiné i zuřivě prostým jazykem, tolik se lišícím od jazyka knih, zatížených slovenskou tradicí lyrizované prózy.

Kniha se jmenuje "Rozum" asi proto, že je skromným vzepřením se rozumu. Vzepřením se, ne vzbouřením. Rozum se u Slobody nebouří okázalým gestem a nespílá zblblému okolí, nemíchá se ani do věcí státu ani do stavu obecné morálky. Spíše jako by si řekl, že už kašle na žvásty, které slyší na poradách tvůrčí skupiny a při chlastu s kamarády, že život je asi někde jinde. A tak se život odehrává valnou většinou v nepohodlném domku v Devínské Nové Vsi. Místopis knihy je mimochodem tak přesný, že si podle ní může člověk zjistit, jak jezdí autobusy do Bratislavy, nebo najít na hřbitově místo, kde je pochován hrdinův otec. Román se odehrává v unavené duši a v chřipkou pronásledovaném těle. Uprostřed deprimující rodiny a neuctivě vykreslenou manželkou, která dostane sem tam pře hubu, s dcerou, která už nechce s rodiči nic mít, s příbuznými, s hašteřivými sousedy atd. Základním úrazem lidských vztahů je lhostejnost. Téměř jediný pozitivní cit se pobouzí v hrdinovi jen tehdy, když vzpomíná na svého zemřelého otce, na jeho vyprávění o bývalém životě, když se ještě chodilo pěšky z Lamača do Karlovej Vsi. Z láskou jsou vykresleny domácí zvířata, kočky a psi, hlavně pes stižený epilepsií.

Z takové knihy může být čtenáři jistě i trochu zle. Jenže toto je kniha autorské výpovědi a nechť už je autor od hrdiny jak chce daleko, jeho výpověď je krajně nemilosrdná především k vypravěči; čtenáři není proto tak zle ani ze světa jako z pokleslé a unavené lidské existence, z bezradnosti a apatie, z pasivity hlavní postavy a její neschopnosti vymanit se z banalit a konvenčního myšlení. Celá bída je tedy důsledkem sebekritického rozumu, což se mi líbí mnohem víc, než kdyby byla důsledkem kritického rozumu, kterého jest nadbytek. Líbí se mi, jak autor drží vypravěče při zemi a jak tento vypravěč dovede o sobě říkat plno nepříjemností. Jeho scénaristické zaměstnání je jen spřízněné řemeslo, od něhož se jako bubliny [illegible] odrážejí nabubřelé fráze posudkových komisí. Nemohu si vysvětlit jinak než jako výsměch konečné scénaristické dílo hrdiny, které je zamontováno v plném znění do románu a které představuje nestvůrnou slátaninu, jakousi absurditu o lázeňském pobytu v Luhačovicích, do které jsou vleněny všechny nectnosti současného filmu. Pěkné je, že právě tuto slátaninu hrdina s uspokojením odevzdává svému zaměstnavateli a těší se, že bude mít zase na živobytí.

Stojí za to číst tuto knihu /je navíc i velmi zábavná v upřímné autenticitě detailů a jakoby bezděčném humoru/ a těže se divit , jakými divokými pohyby se literatura jedné generace zbavuje svěrací kazajky ze současných literárních usnesení. I když na druhé straně .... je to přece jen kniha jedné dimenze, rozlévá se od hrdiny v horizontálním směru, jako kruhy na blátivé louži, když uprostřed vznikne nějaký vzruch, když se prostě vzepře rozum, ubíjený každodenně falešnou upravenou realitou. Nu, jistě je možné číst knihu i jinak, hlavně s přihlédnutím na pár extrovertních kritických ostnů. Já však mám pocit, že je nutno tuto pozoruhodnou knihu číst především jako zprávu o sociálně přesně určeném, slovenském zoufalství rozumu.

-nb-

Lítost za divadlem.

Když jsem dočetl Kohoutovu hru "Marie zápasí s anděly" a prozkoumal, jaký hlavní pocit mi po ní zůstal v srdci, zjistil jsem, že je to lítost. Lítost, že toto jiskřící divadlo zůstane pro mě jen napsané na papíře a že ho jako divadlo v nejbližší době asi neprožiju. Že ho neprožiju doma, někde u nás, protože nevěřím, že by mohlo jiskřit někde jinde. Je mi líto, že mě okradli o toto divadlo. A nejenom o divadlo ale i o těšení se na divadlo. Je mi líto, že nebudeme večeřet o pěti, abychom to stihli, že nebudu v kravatě čekat, až se žena oblékne, že neodložím u šatny a neusednu do křesla. Je mi líto, že neuvidím, jak herci chodí po scéně, jak mluví a jak Marie zápasí s čínskými anděly.

Zjišťuju, že jsem zatím nevěděl, že člověk může být okraden i o divadlo. Věděl jsem, že mohou vzít člověku svobodu, zaměstnání, sebedctu, herci nebo herečce i divadlo, které bylo jejich životem, ale nevěděl jsem, že by mohli vzít divadlo i mně. Teď to vím a je mi to líto. Protože si umím představit, jak bych seděl a díval se na to, co už znám, jen s ohromnou zvědavostí na to, jaké to bude v divadle, jak to sehrají herci a kolik srdce vloží do svých rolí, jak se budou zjevně těšit, že mohou vyslovovat skutečné věty a ne umělé sentence. S ustrnutím bych čekal, až pan Olda řekne....vyserte se na to, paninky a až se pěkně rozhněvá Josef, muž paní Marie.

Bylo by to prostě pravé prožití divadla, bez zvědavosti na to, co mi chce autor říct, protože to už všechno znám z domácího studia. A o tohle divadlo jsem okraden a proto pociťuju lítost. Pavel Kohout napsal hru, která vytrvale, zoufale a naříkavě zve do divadla, které se však nekoná a o které jsme byli okradeni a už to nikdy nedoženeme, protože někdy už to nebude takové, jako by to bylo teď.

-mě-

Ludvík Vaculík: Podzim u nás

/fejeton/

Ráno po nočním větru a dešti mě maminka obudila skoro, abych šel na cestu posbírat jabka. Cesta byla kamenně mokrá, na kraji pod bosou nohou měkké. Jabka, které spadly na cestu, se otloukly, spadené do pole zamazaly. Nejlíp dopadly, co spadly do vody v příkopě. Voda v travnaté příkopě byla čistá a chladná, až mě z ní ozíbalo v nohy. Červivé jabka plavou víc. Jabka bylo třeba posbírat, než začnou lidé z Brumova chodit k vlaku či na pole a lidé z Návojné do kostela. Ta izoglosa vedla přes Lorencovu chalupu u zévor. Stromy byly obecní.

Nejvíc bylo jabuk panenských, potom kterési reneta a takové tvrdé zimní jabka, kyselé jak ščinec od slovesa scat. Donésl jsem jich v tašce z pět kil, položíl ve verandě na zem, utřél si nohy a šél zas spat, a to na ukázku mého tehdejšího velice činného příčestí stačí. Maminka jabka přebrala, dobré dala na hůru do sena, červivé a natlučené rozkrájela do nápoje kozám. Tak každý deň, než jabka spadly nebo jich kdosi obrél. Zájmenný tvar "jich" neznačí tu druhý pád, ale je to takový vzhled pádu čtvrtého. Příklad: "V zímě zme potom - koho co - jabka jedli, až zme - koho co - jich zedli." V tomto se mýlí i úmyslní dialektologové, například Bělič.

Nápoj pro koze - koza podla vzoru duše - byla přisolená teplá voda a v ní pokrájené řepa, šupky od zemáků nebo ty jabka. Právě mi přišli povědět, že umřel Brežněv. Koze jabka měly velice rády! Ale my také, a tak si koza našla v trávě jabko, ale já jsem učul povědomý křup, otočil se, a když to bylo jabko, na které bych sám byl měl chuť, vytáhl jsem jí ho z huby, raz. Při čtení zdá se mi to samému vymyšlené, ale není, není!

Za suchých barevných dní začalo padat listí a každý list při dopadu do listí ťukl. Potom přišel říjnový větr, lípy zahučaly, a ráno byla naše ulice po kolena v žluté závěji. Vzali jsme, já a naša Lida, měchy, cpali do nich list a vynášeli ho nad kolínu. My měli lipového

listí! Pod hradem u rybníků padaly zas tak endemicky kaštany, v Dubníku žaludy, v hrázích plané hrušky a v restauraci u Formanů v neděli odpoledne kuželky. Barevné listy, lístky a lístečky byly ve všem a dostaly se všude, ještě dnes ty školní výkresy mám.

Dalším podzimním znakem byla volnost pastvy. Vyprovodil jsem kozy nad splav, a dojednav si s nimi na večer sraz, hleděl si svého. V listopadu směla se spásat už aj ozimina a atrnisková jetelina, ale takové pasení, kdy se už odpoledne vyplazovala z potoka mlha, bylo přes čivokost svých pasáků smutné. Jednou jsem na farském poli hleděl na měsíc v úplňku, a on se začal blížit a zvětšovat. Když už zabíral čtvrt nebe, zavolala mě ustrašená maminka dom. Šel jsem, s kozama, a vítal nás dřevěný kouř a světlo petrolejky. Těšil jsem se, jak si budu číst.

Raz jsem, právě asi v tento čas jak dnes, příde ze školy vyhnal koze na rovinku u říky a nechal jsem jich - ty koze, ne těch koz! -, aby dělaly, co chtějí. Sám jsem šel hledět do vody. Pořád jsem ale slyšel mečení. Mečala to stará Ajna, stále a hleděla do daleka. "Co hledíš a nepaseš sa!Σ" napomenul jsem ji, ale ona neslyšela. Jako by jí bylo teskno, ale po čem, nemohl jsem tušit. Dom šla s boky vpadlými. Pravil jsem to mamince a ona řekla: "Hm." Druhý deň to samé. Ajna zas enom mečala, smýkl sem ju provazem, enom sa nahrbila a bylo jí to jedno. K večeru začala diametrálně létat po poli, a přes říku, a než sem sa vyzúl, prča v tahu. Až od mlýna slyšel jsem její hlas. Ale kterou kozu měl jsem opatrovat dřív? Druhé zmateně pobíhala na břehu, do vody nechtěla. Přešel jsem teda vodu zpátky, zavedl mladou dom, řekl jsem to mamince a šel zas hledat. Byla už tma, v chalupách se za firhaňkama svítilo, a kde ještě na dvorku škromtaly potmě postavy s kýblama kol dobytka, pozdravil jsem a ptal se, ale žádný nijakou kozu neviděl. Vrátil jsem se dom, maminka vzala batérku a šli jsme obé. Kozisko jsme našli až na podměstí, vražené za fukarem mezi štangle opřené o plevník,

a právě jsem se dověděl, že na místo Brežněva postupuje jakýsi Andropov. "Až půjdeš ráno do školy," pravila maminka, "zavedeš ju k Cvesníkom."

Cvesníkovy píšu s ypsilonem, protože to byly dvě babky, a nevím, jestli sestry či matka s dcerou. Obě chodily stejně omotané hadrama a obě se s puténkama vody stejně klátily. Tam jsem ráno Ajnu vedl, a ona se už pocestě jakoby rozčileně uklidňovala. Sotva jsem odchýlil branku do jejich dvorka, vmetla dovnitř. Jedna z babek vyšla, řekl jsem, jak se jmenuju, a ona řekla, abych si pro kozu přišel večer. Smrad u nich byl veliký. Ačkoli jsem věděl, že koza se ke košutovi vodí, aby měla kozlata, je zajímavé, že mě nezajímalo, jak se to má způsobit. Tím ostrým pachem? To považuju dodnes za nejmožnější.

Když jsem si pro naši bílou Ajnu došel, skoro jsem ji nepoznal. Byla dožluta uvělená, celá zježená a jako by aj pošlapaná. Zato jak příznivě se změnila po duševní stránce! Mírná a tiché, pokorná jak ovečka z jesliček cupkala podle mě. Úplně jiná bytost. ~~[illegible]~~ Tak si představuju křížnou čuči po zpovědi a svatém přijímání, jenom nesmí smrdět jak cap. Za návštěvu dali jsme stříbrnou tenkou pětikorunu. Do čtrnácti dnů jsme to samé, jenom s méněm poplachem, měli s mladou. Ta byla prvnička, na svůj rozhárený stav upozornila psaním básniček.

Tím vlastně končívalo počzimní pasení. Potom začalo pršet, nastalo bahnivo a do toho chlápal sněh. Rád jsem seděl ve škole. A začal jsem sbírat známky, přičemž Radoš Dittrich mě začal čičit. Ale o tom jsem už psal v Květech roku 1955 u příležitosti veliké výstavy známek s nové emise k I.celostátní spartakiádě, na níž jsem dokonce potom i cvičil...! Od té doby jsem poznal, že nejlepší jsou známky malé, prosté a pracovité: bez toho zadního lepu, na který sedají faleční filatelisté. Známky nezkorumpované obchodem, nezfamfrněné výtvarnem a nezblblé státní propagandou. Ale ty jsou čím dál vzácnější.

/Listopad 1982/